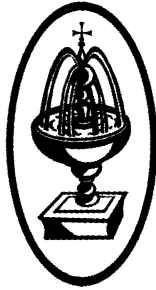

ISTORIJS ŠALTINIŲ
TYRIMAI

4

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė
Artūras Dubonis

4

LI
LEIDYKLA

VILNIUS 2012

Knygos leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Sutartis Nr. LIT-5-33

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(Lietuvos istorijos institutas)

Darius Baronas
(Lietuvos istorijos institutas)

Zenonas Butkus
(Vilniaus universitetas)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(Lietuvos istorijos institutas)

Mathias Niendorf
(Kyljo universitetas)

Rimvydas Petrauskas
(Vilniaus universitetas)

Irena Valikonytė
(Vilniaus universitetas)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

TURINYS

<i>Artūras Dubonis</i> Pratarmė	9
--	---

Straipsniai

<i>Grzegorz Białuński</i> Surwiłłowie. Przykład kariery Litwinów w Prusach	13
The Survila family. An example of lithuanians' career in Prussia. <i>Summary</i>	43
<i>Роман Анатольевич Беспалов</i> Литовско–одоевский договор 1459 года: обстоятельства и причины заключения	45
The Lithuanian-odoyev treaty of 1459: reasons and circumstances surrounding its signing. <i>Summary</i>	62
<i>Laimontas Karalius</i> Kam reikalingos valdovų privilegijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje? Lucko miestiečių 1469 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijos dėl naujų muitų draudimo Voluinėje teisinis, politinis ir ekonominis kontekstas 1469–1547 m.	63
Who needed sovereign's privileges in The Grand Duchy of Lithuania? Legal, political and economic context of the privileges regarding the ban on the new customs duties in Volhynia issued by Casimir IV Jagiellon to the citizens of Lutsk in 1469 (the period from 1469 to 1547). <i>Summary</i>	90
<i>Irena Valikonytė</i> Priešteisminių dokumentų funkcijos ir likimas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. viduryje: šaukimų registravimo žurnalai	93
Functions and fate of pre-court documents in The Grand Duchy of Lithuania in the mid-16th century: summons registration journals. <i>Summary</i>	107
<i>Raimonda Ragauskienė</i> XVI a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų archyvo atvejis: Dubrovnos linijos Hlebavičių dokumentų aprašai Lietuvos Metrikoje	109
The case of the noblemen's archive in The Grand Duchy of Lithuania in the 16th century: document inventory of the Dubrovna line of the Hlebowicz family in the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	131

Darius Antanavičius

„Cnotliwy Litwin“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai	133
The author and sources of the text of <i>Cnotliwy Litwin</i> (1592). <i>Summary</i>	153

Darius Antanavičius

Originalių Lietuvos Metrikos XVI a. knygų sąrašas	157
The list of the original Lithuanian <i>Metrica</i> books of the 16th century.	
<i>Summary</i>	185

Agnė Railaitė

Šveikauškų genealoginė savimonė	187
Genealogical identity of the Šveikauskas family. <i>Summary</i>	204

Jonas Drungilas

Pastabos dėl lenkiškos rašybos Lietuvos Metrikos Užrašymų knygose XVI a. pabaigoje–XVIII a. antrojoje pusėje (remiantis Lazdijų ir Simno miestų aktais)	207
Remarks regarding the polish orthography in the books of inscriptions of the Lithuanian <i>Metrica</i> in the late 16th – second half of the 18th century (based on the acts of Lazdijai and Simnas towns). <i>Summary</i>	229

Diskusija*Aivas Ragauskas*

Žingsnis pirmyn, du atgal? Dėl 1657–1662 m. Vilniaus miesto Tarybos aktų knygos publikacijos	231
One step forward, two steps back? Regarding the publication of the Vilnius book of acts of 1657–1662. <i>Summary</i>	260

Šaltinių publikacijos*Inga Ilarienė*

Nuorašai ne lotynų kalba Lietuvos Metrikos knygoje Nr. 525: 1491 m. Valmieros sutartis	261
Nichtlateinische Abschriften im Buch der Litauischen Metrik N. 525: der Vertrag Von Valmiera 1491. <i>Zusammenfassung</i>	284

Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärv

JAV ambasadoriaus Maskvoje Džozefo E. Deiviso 1937 m. vizito į Baltijos šalis ir Suomiją ataskaitos	285
Reports on the visit of the United States ambassador to Moscow Joseph E. Davies to the Baltic States and Finland in 1937. <i>Summary</i>	312

Anotacijos. Recenzijos

D. Kołodziejczyk, <i>The Crimean Khanate and Poland–Lithuania: International Diplomacy on the European Periphery (15th–18th Century): A Study of Peace Treaties Followed by Annotated Documents. (The Ottoman Empire and its Heritage. Politics, Society and Economy, edited by S. Faroqhi, H. İnalcık and B. Ergene, volume 47)</i> , Leiden etc.: Brill, 2011. – XXXVIII, 1098 p., facs. XVII, 2 žemėlapiai – (<i>Eglė Deveikytė</i>)	313
J. Tęgowski, <i>Rodowód kniaziów Świrskich do końca XVI wieku</i> (Biblioteka Genealogiczna, t. 9), Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2011. – 220 p., lent. – (<i>Rimvydas Petrauskas</i>)	324
<i>Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco 1675–1677 m. sudaryti vizitacijų aktai = Acta visitationum sub domino Casimiro Pac episcopo Samogitiae anno 1675 et 1677 conscripta</i> , parengė M. Paknys (serija: <i>Fontes Historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 10), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – XIII, 981 [1] p. – (<i>Darius Baronas</i>)	328
<i>Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai (1611–1651 m.) = Acta visitationum dioecesis Samogitiae (A. D. 1611–1651)</i> , parengė L. Jovaiša (serija: <i>Fontes historiae Lituaniae, Lietuvos istorijos šaltiniai</i> , t. 11), Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011. – 478 p. – (<i>Darius Baronas</i>)	330
Santrumpos	332
Apie autorius	335
Autoriams	337

DISKUSIJA

ŽINGSNIS PIRMYN, DU ATGAL? DĖL 1657–1662 M. VILNIAUS MIESTO TARYBOS AKTŲ KNYGOS PUBLIKACIJOS

Aivos Ragauskas

Per paskutinius šešerius metus pasirodė net kelios stambesnės senojo Vilniaus istorijos šaltinių publikacijos. Publikuotas 1636 m. karaliaus dvarui skirtų namų surašymas¹, *miscellanea rerum* iš 1634–1689 m. aktų – teisminių dokumentų, testamentų, inventorių ir t. t.², 1661–1795 m. naujųjų miestiečių sąrašas³, burmistro Luko Markovičiaus „Mundijaus“ 1551–1584 m. kalbos, laiškai ir kiti raštai⁴. Ne mažai vilnietiškos medžiagos yra 1584 m., 1586 m. ir 1597 m. Lietuvos Metrikos valdovo teismų knygos publikacijoje (kn. 276)⁵. Kiek aptvarkyta – su įvadu ir asmenvardžių bei vietovardžių rodyklėmis, tačiau, deja, be aktualizuotų dokumentų signatūrų Poznanėje 2006 m. pasirodė 1939 m. nebaigto spausdinti Vilniaus cechų aktų rinkinio publikacija⁶.

2011 m. pasirodžiusi 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos knygos publikacija⁷ savotiškai pratęsia senojo Vilniaus šaltinių publikacijų sąrašą, tačiau dėl pasirinkto

¹ „Karaliaus dvarui skirtų namų per valdovo apsilankymą Vilniuje 1636 m. surašymas“, *Vilniaus miestas ir miestiečiai 1636 m.: namai, gyventojai, svečiai*, parengė M. Paknys, Vilnius, 2006, p. 78–285. Publikuojamas originalas ir vertimas į lietuvių kalbą.

² *Wilnianie. Żywoty siedemnostowieczne*, opracował, wstępem i komentarzami opatrzyl D. Frick, Warszawa, 2008.

³ *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais. Sąrašas*, parengė A. Urbanavičius, Vilnius, 2009.

⁴ *Vilniaus burmistro Luko Markovičiaus „Mundijaus“ kalbos, laiškai ir kiti raštai (1551–1584 m.)*, sudarė, įvadą parašė ir komentarus parengė A. Ragauskas, R. Ragauskienė, parengė ir į lietuvių kalbą išvertė V. Gerulaitienė, R. Katinaitė, A. Ragauskas, R. Ragauskienė, Vilnius, 2010.

⁵ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 276 (1584, 1586, 1597). 62-oji Teismų bylų knyga*, parengė D. Antanavičius, Vilnius, 2010. Plačiau apie vilnietišką medžiagą Lietuvos Metrikoje, remiantis Romualdo Firkočičiaus aprašu, žr. A. Tyla, „Vilniaus miesto dokumentai Lietuvos Metrikoje“, *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, t. 3, redkol. pirm. A. Dubonis, Vilnius, 2001, p. 9–18.

⁶ *Akty cechów wileńskich*, zebrał i przygotował do druku H. Łowmiański przy współudziale M. Łowmiańskiej, S. Kościałkowskiego, przedmową i skorowidzami opatrzyl J. Jurkiewicz, Poznań, 2006.

⁷ *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. 1: 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos knyga, sudarė E. Meilus; parengė M. Čiurinskas, A. Kaminskas, E. Meilus, Vilnius, 2011.

tekstų perteikimo principo (p. 23–26; čia ir toliau nurodoma į recenzuojamos publikacijos puslapius) – savotiškos kvaziliteracijos – nuo ankstesniųjų iš esmės skiriasi ir provokuoja rimtą diskusiją. Vienu iš publikacijos rengėjų ir savotišku idėjiniu vadu, regis, suformavusiu anksčiau minėtą principą, kuriuo vadovaujasi ir gausiose savo šaltinių publikacijose, yra istorijos mokytojas Algimantas Kaminskas, savilaidos būdu paskelbęs nemažai Pasvalio krašto istorijos šaltinių, pirmiausia bažnytinių metrikų knygų⁸, tačiau iki šiol netyrinėjęs nei Vilniaus miesto istorijos, nei skelbęs jos šaltinių. Elmantas Meilus du dokumentus iš skelbiamos knygos 2003 m. ir kelis kitus 2007 m. buvo paskelbęs „įprastai“, kitaip nei aptariamoje publikacijoje⁹. Tačiau jis savo „konversijos“ priežasčių neaiškina, komentaruose apsiribodamas pastaba (plg. p. 291, 310: „Dabar rašyba palikta kaip originale“). Kitas klausimas, ar tikrai „rašyba palikta kaip originale“, ar rengėjų propaguojamoji šaltinio rašybos originalumo perteikimo samprata yra priimtina šiuolaikinei archeografijai, ar juo labiau pripažįstama kaip vienintelė teisinga? Tokią intenciją galima įžvelgti rengėjų pasakyme: „nereikia XVII a. lenkų kalbos versti į XXI a. lenkų kalbą“ (p. 24). Tačiau teisingai pažymėta, jog „turbūt viena ar kita šaltinių leidimo mokykla neturėtų primesti kitiems savo principų...“¹⁰, juo labiau gan kontroversiškų, kol kas bent kiek plačiau neišdėstyto, pavyzdžiui, instrukcijos ar metodinių nurodymų forma, realizuotų tik vienoje kitoje publikacijoje ir plačiau neaprebuotų, taigi ir į „mokyklos“ statusą negalinčių pretenduoti... Juk skelbiant šaltinius būtent tekstų perteikimo principai ir nuoseklus jų realizavimas yra pagrindinis dalykas¹¹.

Pažymėtina, kad ši publikacija¹² yra parengta ir recenzuota ne šaltinių leidyboje besispecializuojančių Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus darbuotojų¹³.

⁸ V. Garliauskas, „Senosios Krinčino bažnyčios metrikų knygos“, *Žiemgala*, 2006, nr. 1, p. 54–55.

⁹ E. Meilus, „Vilniaus ir Kauno upeivių brolijų (cechų?) privilegijos XVII a.“, *Praeities pėdsakai. Skiriama Profesoriaus daktaro Zigmanto Kiaupos 65-mečiui*, Vilnius, 2007, p. 359–380.

¹⁰ A. Baliulis, „Akademiko Konstantino Jablonskio šaltinių skelbimo principai“, *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, sudarė E. Rimša, Vilnius, 2005, p. 31.

¹¹ A. Baliulis, „Kirilica rašytų Lietuvos istorijos šaltinių kai kurios skelbimo problemos“, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, sudarė D. Antanavičius, D. Baronas, Vilnius, 2008, p. 305.

¹² Beje, neseniai pasirodė ir kita, dar beatodairiškesniais „autentiškumo principais“ pagrįsta A. Kaminsko parengta 1556 m. Upytės valsčiaus inventoriaus publikacija: „Upytės valsčiaus inventoriaus publikacija siekia šaltinį pateikti tiksliai ne vien semantiškai, bet ir grafiškai. Taip išlaikoma jo struktūra ir grafinis vaizdas – šaltinis pateikiamas lentelės pavidalu, kiekvienas lapas pradedamas nauja eilute.“ Bet jau toliau, 47 nuorodoje, rašoma: „Šaltinyje ji [lentelė, – A. R.] ne visuose lapuose nubraižyta, tačiau lentelės struktūra išlaikyta visur. Leidinyje lentelę tęsiame nuo inventoriaus pradžios iki pabaigos.“ Dėl to, ar pripiešus trūkstamą lentelės dalį semantinis ir grafinis šaltinio perteikimo tikslumas nenukentės, rengėjui klausimų, kaip matyti, nekyla... žr. A. Kaminskas, „Įvadas“, *1556 metų Upytės valsčiaus inventorius*, parengė A. Kaminskas, mokslinis redaktorius D. Vilimas, Vilnius, 2011, p. 8.

¹³ Pavyzdžiui, *1556 metų Upytės valsčiaus inventoriaus* recenzentas nelauktai yra Agnius Urbanavičius, netyrinėjantis bajorijos ar valstietijos istorijos, neskelbiantis jos šaltinių, matyt, juo tapęs dėl to, jog, pasak Jono Drungilo, publikuodamas 1661–1795 m. Vilniaus naujųjų miestiečių sąrašą, stengėsi perteikti tekstą „kaip šaltinyje“? Plg. J. Drungilo recenziją, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 2, sudarė A. Dubonis, Vilnius, 2010, p. 263.

Neabejoju, kad bus ir kitų anksčiau minėtų publikacijų recenzijų, nes jos istorikams siūlo savotišką „revoliuciją“ ne tik lenkiškų istorinių šaltinių leidyboje. Reikia pažymėti, jog tai nėra vieno ar dviejų istorikų problema. Klausimas, kaip publikuoti istorijos šaltinius, visuomet aktualus. Tačiau kartais brėžiama takoskyra tarp šaltinių skelbimo, „kai skelbiamas šaltinis toks, koks jis yra“, ir, antra, kai laikomasi nustatytų šaltinio teksto publikavimo taisyklių¹⁴, yra menama: nebūna publikacijų be tekstų perteikimo principų (nebūtinai raštu išdėstyti), o paskelbti šaltinį tokį, „koks jis buvo“, įmanoma tik... esant labai kokybiškoms faksimilėms.

2002 m. pagal Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų tyrimų programą Maskvoje dirbęs ir palyginti gerai žinomame Rusijos valstybinio senųjų aktų archyvo (Российский государственный архив древних актов) Edukacinės komisijos fonde (f. 1603, ap. 12, b. 14) suradęs skelbiamą šaltinį – 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos aktų knygą (p. 19) E. Meilus padarė svarbų atradimą XVII a. vidurio Vilniaus miesto istorijai. Beje, tame pačiame archyve yra saugoma Zigmanto Kiaupos jau senokai surasta 1636–1646 m. Kauno miesto tarybos aktų knyga¹⁵. Be to, E. Meilui su pagalbininkais pavyko identifikuoti kitą svarbų šaltinių kompleksą – 1655–1659 m. okupacinės valdžios Vilniaus vaivados Michailo Šachovskojaus korespondencijos ir teismo dokumentus – originalus bei vėlesnes kopijas Rusijos valstybinėje bibliotekoje Maskvoje ir Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt Peterburge – iki šiol buvo publikuota tik nedidelė jų dalis. Apie 20 šių bylų yra susijusios su miesto gyvenimu¹⁶. Jų publikavimas irgi bus didelės svarbos įvykis senojo Vilniaus miesto šaltiniotyrai.

1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos knygos publikacija – 2002 m. atradimas – yra įtvirtinamas ir įvedamas į mokslinę apyvartą. Jeigu knyga būtų likusi nepublikuota, o tyrinėtojams reikėtų važinėti į Maskvą, jos, matyt, lauktų jau minėtos 1636–1646 m. Kauno miesto tarybos aktų knygos likimas. Per daugelį metų ją yra citavęs vos vienas kitas autorius. Žinoma, Pilių tyrimų centrui iš Maskvos parvežtas mikrofilmas irgi būtų didžiulis palengvinimas (plg. Lietuvos Metrikos atvejį), tačiau bent jau iki šiol kitiems tyrėjams jis nebuvo prieinamas. Keliuose E. Meilaustraipsniuose, skirtuose Vilniui Maskvos okupacijos metais (žr. jų sąrašą p. 20), D. Fricko, M. Gerasimovos tekstuose jos medžiaga buvo panaudota tik iš dalies. Pasinaudoti šaltiniu, be jokios abejonės, padės ir sudarytos asmenvardžių (p. 639–672), vietovardžių (p. 673–676; taip pat Vilniaus topografinių objektų, p. 676–678) rodyklės. Ganėtinai didelės apimties, nors ir vieno šaltinio perrašymas bei pagalbinio aparato parengimas iš rengėjų turėjo pareikalauti ištisų daug pastangų.

¹⁴ Ten pat, p. 262.

¹⁵ Российский государственный исторический архив [toliau – RGADA], f. 356, a. 1, b. 678.

¹⁶ E. Meilus, „Du nauji – seni šaltinių kompleksai apie Vilnių maskvėnų okupacijos metu (1655–1661 m.)“, *Konstantinas Jablonskis*, p. 231–246; E. Meilus, „Vilnius ‘Tvano’ metu (1655–1661 m.) – šaltiniotyrynės problemos“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai. Faktas. Kontekstas. Interpretacija*, redkolegijos pirmininkas A. Dubonis, Vilnius, 2007, p. 419–432.

Didelės apimties – beveik 500 įrašų knyga – joje tilpę ekonominiai dokumentai ir kitokio pobūdžio aktai (žr. jų apibūdinimą p. 22) yra labai svarbus šaltinis 1657–1662 m. laikotarpio Vilniaus istorijai nušviesti, ją svariai praturtina. Apskritai bemaž kiekvienas XVII a. vidurio Vilniaus istorijos ir su ja susijusios LDK problematikos tyrinėtojas skelbiamoje knygoje kažką ras, nelygu jo interesai – apie asmenį, dalyką ar įvykį. Kita vertus, palyginti su iki šiol žinoma, skelbta ir neskelbta Maskvos okupacijos laikotarpio Vilniaus istorijos medžiaga, kokių nors sensacijų skelbiamoji knyga neteikia. Pavyzdžiui, joje nėra kokių nors naratyvinio pobūdžio tekstų, kurie išsamiau nušviestų okupacijos metus ir pan. Dalis jos medžiagos atsispindi ir kitose XVII a. antrosios pusės Vilniaus miesto aktų knygose¹⁷. Jų sąrašą galima būtų tęsti, nes pavienių okupacijos laikotarpio dokumentų pasitaiko netgi XVIII a. pradžios Vilniaus miesto aktų knygoje.

Publikacijos struktūra daugmaž atitinka įprastinę. Ją sudaro pratarinė, įvadas (jame pateikta Vilniaus okupacijos istorijos 1655–1661 m. apžvalga, apibūdinta 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos įrašų knyga), santrumpos, pateikiamas dokumentų sąrašas ir anotacijos bei skelbiamas 1800 m. sudarytas knygos turinys (registas) ir patys tekstai. Recenzuotą publikaciją (beje, recenzentai Henrykas Lulewiczius ir Jolanta Karpavičienė XVII a. Vilniaus miesto istorijos netyrinėja ir jos šaltinių nepublikuoja) gan netikėtai užbaigia XVI a. vidurio Liublino miesto teismo bylų fotokopijos, taip pat yra asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės, santrauka anglų, lenkų ir rusų kalbomis.

Informacija apie leidinio sudarytojus ir rengėjus nelaukta kiek prieštaringa ir neišsami. Sudarytojas E. Meilus parašė pratarinę ir parengė komentarus. Publikacijos pavadinime rengėjais nurodyti Mintautas Čiurinskas, Algimantas Kaminskas ir Elmantas Meilus, tačiau pačiame tekste skaitome, kad

iš turimo mikrofilmo A. Kaminskas (tekstai lenkų k.) ir M. Čiurinskas (tekstai lotynų k.), stengdamiesi kuo tiksliau išlaikyti originalo rašybą, perrašė į kompiuterius šią rankraštinę knygą, saugomą Maskvoje. E. Meilus 2009 m. rugsėjo 7–19 d. komandiruotės Maskvoje metu Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve iš originalo perrašė mikrofilme trūkusius 20 puslapių (p. 381–400) ir sutikrino su originalu neaiškias mikrofilmo vietas (p. 23).

Taip pat lieka nežinoma, kas parašė įvadą, parengė lietuvišką dokumentų sąrašą ir anotacijas, rodykles, o svarbiausia, – kas parengė tekstus. Perrašymas – tai dar ne tekstų parengimas.

Įvade, regis, pernelyg daug vietos skirta kiek publicistiškai skambančiais Rusijos valdžios veiksnių ir istorikų kritikai (p. 7–8), o per mažai miesto savivaldai ir kanceliarijai. Atrodo, sudarytojui apskritai būdingas kontroversiškas siekis mokslinio pobūdžio tekstus pajvairinti emocionaliais publicistiniais intarpais, „demaskuoti“

¹⁷ Lietuvos valstybės istorijos archyvas [toliau – LVIA], f. SA, b. 5097, 5098, 5099, 5333.

istorines Rusijos valstybės neteisybes Lietuvos atžvilgiu. Štai citata iš publikacijos sudarytojo vieno mokslinio straipsnio:

gal rusai pagaliau susipras kompensuoti neteisybes, lietuvių iš jų patirtas per pastaruosius 200 metų, gal į Lietuvą sugrįš tos archyvinės vertybės, kurios čia buvo sukurtos ir per tuos du šimtmečius jėgos teise išvežtos į Rusiją.¹⁸

Tačiau reikėtų pritarti E. Meilaus abejonėms dėl rusų žiaurumų (p. 7, 12–13). Mano nuomone, Vilniaus gyventojų skaičių sumažino ne tiek rusų ar kazokų žudynės, kiek 1657 m. gegužės pabaigoje–birželio viduryje siautęs maras, apskritai ligos, badas, kiti nepritekliai. 1658 m. instrukcijoje pasiuntiniams, vykusiems pas Rusijos carą Aleksejų Michailovičių, teigiama, jog dėl maro išmirė pusė miesto gyventojų¹⁹.

Nevisiškai aišku, kodėl komentaruose taip akcentuojamas informacijos apie vilniečių namus ir mūrnamius sulyginimas su 1636 m. namų sąrašu (p. 23), lyg publikuojamas šaltinis būtų topografinio pobūdžio, pamirštant pačius vilniečius ar institucijas, publikuojamų dokumentų bylų sąsajas su kitose knygoje išlikusiais to paties laikotarpio dokumentais.

Trūksta pagrįsto sudarytojo paaiškinimo dėl liublinių fotokopijų skelbimo. Sprendimas skelbti atsitiktinai, greičiausiai XX a. pirmojoje pusėje į knygos pabaigą (p. 831–840) įdėtus ir net neįrištus dešimt 1552 m. Liublino miesto teismų bylų knygos puslapių (p. 19–20) fotokopijas (pačiame šaltinyje p. 628–637) laikytinas savotišku formalizmu. Kita vertus, jeigu buvo nutarta griežtai laikytis formalaus saugojimo vieneto neskaidymo, vientisumo principo, tuomet šie puslapiai turėjo būti paskelbti normaliai, kaip ir kiti tekstai, o ne kaip faksimilės ar savotiška iliustracija, be jokio teksto ir pagalbinio aparato. Būtų pakakę juos tik struktūriškai atskirti nuo pagrindinio šaltinio teksto ir jį lydinčio pagalbinio aparato.

Publikuojamas šaltinis nevisiškai atitinka serijos „XVII amžiaus vidurio Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai“ pavadinimą. 1657–1662 m. Vilniaus miesto aktų knyga yra ne okupacinės valdžios, o miesto valdžios institucijos, kuri rėmėsi ankstesne teise, veiklos produktas. Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniu Vilniaus atveju galėtų būti vadinami anksčiau minėta okupacinės valdžios Vilniaus vaivadu ir jų administracijos bei teismo dokumentacija. Jeigu serija vadintųsi, pavyzdžiui, „XVII amžiaus vidurio Maskvos okupacijos laikotarpio Lietuvoje šaltiniai“, tuomet būtų aiškiau. Be to, knyga apima ir 1661 m., ir 1662 m., o jie jau nepriklauso okupacijos laikotarpiui. Jau nuo Józefo Ignaco Kraszewskio laikų žinome, jog miestas buvo išvaduotas 1660 m. liepos 1 d., o iki 1661 m. gruodžio 3 d. Aukštutinėje pilyje teišsilaiškė vaivados Danilos Myšeckio įgula. Tačiau, rengėjų nuomone, 1661 m. dar priklauso okupacijos laikotarpiui – taip jie įvardyti ir įvade („Vilniaus okupacijos

¹⁸ E. Meilus, „Du nauji – seni šaltinių kompleksai“, p. 245.

¹⁹ S. Samalavičius, *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė A. Samalavičius, parengė A. Ragauskas, Vilnius, 2011, p. 86. Taip pat žr. pačią instrukciją.

istorijos (1655–1661 m.) apžvalga“ (p. 5, 12). Keista tai skaityti, turint galvoje 2009 m. paskelbtoje recenzijoje pareikštą E. Meilaus kritiką Davidui Frickui. Cituoju:

Kiek pats sau prieštaraudamas autorius rašo, kad 1660 m. gruodį, maskvėnų okupacijos metu, magistras, remiantis valdovo Jono Kazimiero privilegija, buvo pradėta turto konfiskavimo byla dėl išdavystės (p. 22–23). Gan sunku įsivaizduoti, kad mieste esant okupantų valdžiai, tokia byla galėjo būti pradėta, bet prisiminus, jog nuo tų metų liepos vidurio miestas jau buvo laisvas, o maskvėnai sėdėjo apsupti pilyje, viskas stoja į savo vietas²⁰.

Taigi ir pats E. Meilus pritaria, kad maskvėnų įgula nuo 1660 m. liepos 1 d. miesto gyvenimo, taip pat ir miesto valdžios bei kanceliarijos nekontroliavo. Be abejo, jie buvo kliuvinys miesto gyvenime, pavyzdžiui, kartais apšaudydavo jį iš patrankų. Bet dėl to šio laikotarpio negalima vadinti miesto okupacijos laikotarpiu. Okupacija buvo tuomet, kai okupacinė valdžia galėjo vykdyti valdžią visoje miesto teritorijoje, o ne tik Aukštutinės pilies kalne, kuris, beje, miesto jurisdikcijai nepriklausė. Okupacijos sąlygomis nebūtų įmanoma situacija, kai 1660 m. miesto budeliui buvo sumokėta už moters, suprask šnipės, kuri buvo pasiūsta maskvėnų iš pilies, kankinimą²¹. Galiausiai netiksliai nurodyta ir pradinė okupacijos data – 1655 m., ji turėtų būti nurodyta tiksliau – gerai žinoma, kad miestas buvo užimtas ne, pavyzdžiui, 1655 m. pradžioje, o tik rugpjūčio 8 d. Todėl svarstyтина, ar apskritai nebūtų buvę geriau paskelbti visus 1655 m. rugpjūčio 8 d.–1660 m. liepos 1 d. okupacinio laikotarpio aktus, išlikusius jau minėtose įvairiose XVII a. antrosios pusės–XVIII a. pradžios miesto aktų knygose.

Matyt, vedamas jau minėto „patriotizmo“, E. Meilus priešingai istorinei tikrovei siekia XVII a. vidurio Vilniaus miesto valdžios atstovus „paversti“ rezistentais. Štai teigiama, kad publikuojamoje knygoje „Okupacinė valdžia tarsi ignoruojama, apeliuoti į ją vengiama. Panašu, kad Vilniaus valdžia kiek galėdama stengėsi išvengti okupacinės valdžios kišimosi į miesto reikalus“ (p. 22). Regis, tokia išvada veikiau atspindi publikacijos XXI a. pradžios rengėjo lūkesčius nei realią istorinę tikrovę. Vienu ar dviem šaltiniais remiantis taip teigti negalima. Miesto valdžia elgėsi pragmatiškai ir konformistiškai, siekdama išgyventi, išsaugoti turtą palaikydama ryšius tiek su sava valdžia (o ji buvo toli), tiek su okupacine. Kai kurie miestiečiai patys nevengė kreiptis tiesiogiai ar apeliuoti į okupacinę vaivados teismą (p. 279, 337), ar buvo priversti jam paklusti (p. 479). Miesto taryba reaguodavo į vaivados nurodymus. Pats gyvenimas neleido miesto valdžiai ir miestietijai išvengti bendravimo su okupacine valdžia. Skriaudžiami rusų, ypač kariškių, jie rašė įvairius prašymus, kaip antai negriauti tuščių namų, neteisti miestiečių, neišvaryti savininkų iš namų,

²⁰ E. Meilaus recenzija, *Lietuvos istorijos metraštis. 2009 metai. I*, Vilnius, 2010, p.142.

²¹ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 10.

neapgyvendinti kariškių magistrato narių namuose²². Kaip ir daugelis miestiečių, ypač pirmais okupacijos metais, miesto valdžia išties nežinojo, kokia bus karo lemtis, kam priklausys Vilnius. Daugumos miestietijos pozicija buvo konformistinė.

Todėl 1658 m. vasarą Karaliaučiuje buvę jos atstovai – burmistrai Adomas Aleksandras Žegalinskis, Aleksandras Romanovičius, tarėjas Mikalojus Richteris, suolininkas Kasparas Gavlovickis ir pirklys Petras Vladislovas Bilinskis – „kaip tremtiniai ir ištikimi valdovo pavaldiniai“ – pasiuntė pasiuntinius į seimą Varšuvoje. 1658 07 06 surašytoje instrukcijoje pasiuntiniams – katalikiškajam tarybos raštininkui, tarėjui Steponui Karoliui Bilinskiui ir tarėjui Hendrichui Monesui buvo nurodyta patvirtinti miesto ištikimybę valdovui ir valstybei. Joje rašoma, kad iš namų išvaryti esą jau 3 metai, nurodoma siekti, jog būtų prileisti pabučiuoti valdovui ranką ir susitikti su antspaudininkais, t. y. LDK kancleriu ir pakancleriu. Tikėdamiesi, kad maskvėnai pasitrauks, jie nurodė prašyti pareigūnų, kad miestas tuomet būtų atleistas kuriam laikui nuo mokesčių, žadėjo už tai ateityje atsilyginti, dabar dėl skurdo negali. Užbėgdami už akių galimiems kaltinimams neištikimybė valstybei, kokių nors apsunkinimų įrašymui į konstitucijas, nurodė informuoti, kad jie ištikimi valdovui ir, jeigu reikės, galės įrodyti savo nekaltumą. Instrukcijoje, beje, rašoma, kad tų tremtinių, kurie neturėdami kur pasidėti Vilniaus komisijos metu (turima galvoje rudenį vykusios derybos Nemėžyje prie Vilniaus tarp ATR ir Rusijos, pasibaigusios 1656 11 03 sutartimi) grįžo namo, atgal nenorėta išleisti²³.

Tačiau dar anksčiau, 1658 m. balandžio mėn., miestas siuntė pasiuntinius su prašymais pas carą bei nurodymu patvirtinti jam ištikimybę²⁴. Miesto valdžios ir miestietijos atstovai vyko pas carą su ganėtinai ambicingais ir gyvenimiškais prašymais. Pasinaudojant proga buvo siekta gauti netgi tai, ko nepavykdavo gauti iš savos valstybės valdžios. 1658 04 24 Vilniuje parengtą instrukciją magistrato ir Pirklių bendrijos bei viso miesto pasiuntiniams pasirašė ne kokia nors stačiatikių grupė, o įvairios padėties, užsiėmimų ir religijos asmenys – vaitas J. Petravičius, burmistrai S. Žepnickis ir S. Krasovskis, tarėjai J. Ogurcevičius, S. Gavlovickis, M. Žypla, tarėjas ir tarybos raštininkas S. Šycikas-Zaleskis, P. Dorofjevičius, J. Kukovičius ir G. Kostrovickis, suolininkai P. Senčyla, J. Košeličius (Kušeličius) ir J. Riobė, raštininkas K. Vobolevičius, vaito teismo raštininkas J. Sebestjanovičius, Pirklių bendrijos vyresnieji A. Kosteckis, L. Kučarskis, J. Berkinovičius, A. Bogdanovičius,

²² 1658 04 06 ir kt., ten pat, b. 15, l. 10.

²³ LVIA, f. SA, b. 5268, l. 121–121v.

²⁴ 1658 04 17 vaitas J. Petravičius su kitais prašė vaivados leisti jam su kitais dviem instrukcijose nurodytais pasiuntiniais vykti pas carą į Maskvą. Valdovui sutikus, jiems buvo leista, plg. *Акты исторические, собранные и изданные Археологическою комиссиею*, t. 4, Санкт-Петербург, 1842, p. 262, nr. 117. Yra išlikęs ir miestiečių prašymas leisti siųsti delegaciją, ir caro duotas leidimas jiems vykti, žr. E. Meilus, „Du nauji – seni šaltinių kompleksai“, p. 237.

pirkliai P. Procevičius, A. Paškevičius, K. Sokolovskis, S. Kušeličius, F. Korolkevičius, advokatas M. Prokopovičius, įvairūs amatininkai ir kt..

Pasiuntiniams, vaitui J. Petravičiui, tarėjui P. Dorofejevičiui ir Pirklių bendrijos raštininkui M. Kostrovickiui²⁵, nurodyta deklaruoti carui ištikimybę, siekti leidimo pabučiuoti ranką. Instrukcijoje rašoma, kad dar 1657 m. balandį miestas siuntęs pasiuntinius (matyt, į Maskvą), bet jie nebuvo praleisti, o paskui beveik metus siautęs maras. Pasiuntiniams nurodyta pateikti miesto privilegijų kopijas – ypač akcentuojama būtinybė patvirtinti nobilitacijos, valdovo rinkimo privilegiją bei apskritai pačią magdeburginę teisę. Siekiai suprantami, jie sudarė patį miesto elito ir apskritai savivaldos egzistencijos pagrindą. To paties būdavo prašoma ir kiekvieno naujo savo valdovo. Toliau prašoma, jog apeliacijos iš miesto teismų civilinėse ir baudžiamosiose bylose, kuriose ieškiny siekia daugiau kaip 300 auksinų, pagal privilegijas eitų carui, o ne vaivada, o miestiečiai galėtų kelti ieškinius ir dėl ikikarinių skolų bei kitų pretenzijų, miesto teismai – jas spręstų. Šie teiginiai svarbūs ir publikuojamam knygos turiniui suprasti, jie signalizuoja teises ir teismines problemas, su kuriomis okupacijos sąlygomis susidūrė miesto valdžia ir miestiečiai.

Knygos rengėjai tai tik iš dalies supranta:

Šioje knygoje esančios bylos rodo, kad atkurta miesto valdžia buvo leista daugiausia spręsti civilines turtines bylas arba, kaip ir buvo įprasta, vykdyti notarines funkcijas registruojant įvairius gyventojų dokumentus. O iš maskvėnų okupacinės valdžios šaltinių matyti, kad ši valdžia pasiliko sau teisę spręsti daugiausia kriminalines bylas, būtent ji tarsi atliko LDK pilies teismo funkcijas (p. 21).

Tačiau cituotas 1658 m. instrukcijos sakiny tokiam teiginiui prieštarauja. Aiškiai rašoma, kad miesto teismai, tiksliau, suolininkų teismas, nagrinėjo ir baudžiamąsias bylas, instrukcijoje tik siekiama, kad apeliacijos eitų ne į vaivados, bet į paties caro teismą. Lygiai taip pat, kaip ir savojoje valstybėje. Šioje vietoje nejučiomis tenka prisiminti miesto teisės istorijos pradžiamokslį ir kad miesto teismų būta dvejopų: tarybos teismas daugiausia nagrinėjo civilines bylas, o suolininkų teismas dažniausiai sprendė kriminalines bylas. Todėl ieškoti tarybos aktų knygoje baudžiamųjų bylų iš esmės yra gan bergždžias užsiėmimas... 1657 m. miesto pajamų išlaidų knygoje minima, kad budeliui Andriui Janovičiui sumokėta už nusikaltėlio nukirsdinimą, taip pat už priemonės nusikaltėliams kankinti²⁶. Iš konteksto galima suprasti, jog tai buvo daroma ne vaivados M. Šachovskojaus teismo, o miesto teismo nurodymu. O kan-

²⁵ J. I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 2, Wilno, 1840, p. 120–131. Jos turinį perpasakoju plačiau, nes lietuvių historiografijoje ji nėra išsamiau pristatyta, plg. E. Meilus, „Przynależność etniczna wilnian i ich lojalność względem władzy w czasie wojen z Moskwą w połowie XVII w. Rozważania nad tematem“, *Kultura Litwy i Polski w dziejach. Tożsamość i współistnienie*, Kraków, 2000, p. 101–102.

²⁶ *Rachunki miasta Wilna z r. 1657 i 1688*, podał J. Obst, komentarze W. Studnickiego, Wilno, 1914, p. 28; LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 4v.

kinama būdavo baudžiamosiose bylose. Tas pats budelis buvo ir miesto kalėjimo prižiūrėtojas, atlyginimas jam mokėtas ir 1659 m.²⁷ Taigi, galbūt ir okupacijos metais veikė atskiras miesto kalėjimas, o į jį paprastai būdavo sodinama dėl baudžiamojo pobūdžio veikų.

Minėtoje 1658 m. instrukcijoje pasiuntiniams, vykstantiems pas carą, pažymiama, kad pragyvenimo šaltinių pritrūkę ir į Vilnių sugrįžę vargšai miestiečiai, kurių dėl bado ir maro daugiau kaip pusė išmirę, yra kartais netgi kaltinami išdavyste, todėl prašoma caro būsimose derybose juos užtarti prieš valdovą Joną Kazimierą. Atsižvelgiant į varganą padėtį taip pat prašoma atleisti miestietiją nuo visų mokesčių 20 metų, o 12 Pirklių bendrijos vyresniųjų ir raštininką – nuo gaspadų davimo, gražinti miestui palivarkus su malūnais, špitolių ir kt. namus, tuščius namus, plytines, svėryklą, Svečių namus, krautuves prie rotušės, visus miestui priklausančius mokesčius. Instrukcijoje prašoma išsiųsti iš Vilniaus iš kitų miestų į jį atvykusius, miesto pilietybės neturinčius, mokesčių nemokančius bei prekyba ir verslais besiverčiančius asmenis, kurie atima iš vilniečių pragyvenimo šaltinį. Taip pat prašoma panaikinti nelegalias jurisdikas, paliekant tik miesto, vyskupo ir vaivados, priversti mieste nuosavybę turinčius bajorus ir dvasininkus mokėti analogiškus kaip miestiečiai mokesčius, gerbti miesto valdžią, rūpintis miesto arsenalu, eiti sargybą. Tai labai radikalūs prašymai. Toliau siekiama, kad kiekvienas tvarkai nusižengęs bajoras būtų teisiamas ir baudžiamas, kad kiekviena vaivadija ir pavietas savo deputatams į Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą pastatytų pastatų ir netrukdytų miestiečiams. Tokio reikalavimo „saviškiams“ miestiečiai nedrįsdavo iškelti. Prašoma, kad caro valdininkai gautų tik magistrato nurodytas (tradiciskai) patalpas apsigyventi, kad žydai būtų iškelti už Neries upės, prie žydų kapinių, taip pat būtų panaikinti, matyt, naujai susidarę apribojimai laivybai Nerimi ir Nemunu.

Instrukcijoje netgi prašoma, kad caras kreiptųsi į Prūsijos valdovą, kad šis įsakytų neapsunkinti papildomais mokesčiais vilniečių pirklių prekių Labguvoje ir Tepliovoje, kad leistų neparduotas Karaliaučiuje prekes gabenti į Gdanską, kad Prūsijoje vilniečiai nebūtų traukiami į teismus, kad caras leistų naudoti medieną rotušės, krautuvių, miesto namų restauravimui ir statyboms iš Viršupio, Rokantiškių ir Lavoriškių girios. Siekiama, kad mirusių ir nepalikusių palikuonių bei pradingusių be žinios miestiečių namai ir turtas priklausyti miestui – taigi norima peržiūrėti kaduko teisę ir perimti disponavimą jais iš valdovo miestui. Instrukcijoje prašoma, kad rinkliava už perkėlimą per Nerį būtų skirta sudegusiam mūriniam tiltui atstatyti, kad valdžia nevežtų amatininkų iš Vilniaus į Rusiją, nes be jų miestai negali egzistuoti, kad būtų sumažinti mokesčiai už grūdų malimą malūnuose. Taip pat prašoma neleisti į miestą škotų ir anglų, vykdančių vilniečiams kenksmingą mažmeninę prekybą, išimti iš apyvartos beverčius varinius rusiškus pinigus, kenkiančius prekybai, leisti išvykti

²⁷ 1659 m. vadinamas „poturemny“, LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 17.

iš miesto maro atveju ir taip jo išvengti. Prašoma leisti be kliūčių vežti sausumoje prekes vežimais ir plukdyti prekes Nerimi vytinėmis, uždrausti apsigyventi mieste caro kariškiams, kurie daro didžiulę žalą ir neklauso vaivados. Instrukcijoje galiausiai prašoma palikti senąjį vaivadą, kuris su savo teisėju ir kapitonu Ilja Grigorjevičiumi Monastyriovu kareivių ir kitų nusikaltimus nagrinėja ir teisia, miesto teismams netrukdo (*w sądach miesckich nie przeszkadza* – išskirta mano A. R.).

Paskutinysis prašymas, kuris nebuvo patenkintas, atskleidžia, kodėl valdant šiam vaivada galima buvo „išvengti“ kišimosi į miestų valdymą. Žinoma, kad vaivada buvo palyginti nuosaikus žmogus. Be to, jo ir teisėjo I. Monastyriovo palankumą miesto valdžia pirkdavo ir įvairiomis dovanomis, pavyzdžiui, 1658 m. joms išleista 16 kapų 16 grašių²⁸

Rengėjų nuomone, publikuojamas šaltinis yra miesto tarybos knyga (p. 19–21). Taip užrašyta ir publikacijos pavadinime. Tą teigdami jie remiasi knygos pradžioje esančiu įrašu: *Acta spraw sądowych i urzędowych Ich M[os]ciców Panów burmistrzów i radziec wileńskich w roku 1657 administrowanych*. Jie teisingai nurodo, kad vėliau kiekvienų metų pradžioje kartojamas toks pat įrašas (p. 20–21, 129, 226, 425, 479). Beje, išskyrus 1659, 1662 m. (p. 360, 586–587). Tačiau įrašai yra aiškiai nevienalaikiai, užrašyti vėliau sudarant knygą ir raštininkui ar rašovui kuriant antraštes, todėl iš principo gali būti ir netikslūs. Svarbiausias kriterijus aktų knygos pobūdžiui nustatyti turėtų būti kanceliarijos, dokumentų rūšies ir miesto valdininkų pareigybių bei funkcijų analizė. Tačiau publikacijos rengėjai to nepadarė, tik argumentavo: „Vilniaus miesto tarybos ir suolininkų teismo knygų pavadinimai labai įvairuoja, o šią, okupacijos sąlygomis rašytą knygą apibūdinti dar sunkiau. Todėl čia publikuojamos knygos pavadinimas (*Vilniaus miesto tarybos knyga*) buvo pasirinktas kaip neutraliausias“ (p. 21). Toks argumentas yra keistokas, nes minėtas pavadinimas yra kaip tik labai konkretus. Neutralūs pavadinimai galėtų būti, pavyzdžiui, „Vilniaus miesto magistrato aktų knyga“ ar „Vilniaus miesto aktų knyga“. Neabejotina, kad tai ne kokia nors protokolų knyga.

Išanalizavus aktų knygos įrašus ir juos palyginus su 1657–1662 m. įrašais, išlikusiais kitose knygose, galima drąsiai teigti, jog ji buvo sudaryta jau pasibaigus okupacijos laikotarpiui. Katalikiškojo tarybos raštininko Lauryno Minkevičiaus (per okupaciją šis teisininkas buvo vaito namų teismo teisėjas) 1681 m. pomirtiniame turto inventoriuje nurodyta, jog jo turėta įvairi 1658–1662 m. tarybos ir suolininkų teismų medžiaga. Viena pozicija (*Księga w białym pergaminie Actorum officii et iudicii, poczawszy ab anno 1659 ad annum 1662*) gali būti identifiukuota kaip skelbiamoji 1657–1662 m. aktų knyga²⁹. Gaila, jog neišliko jos viršeliai (p. 19). Jos

²⁸ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 9v.

²⁹ A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antroje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius, 2002, p. 30; LVIA, f. SA, b. 5111, p. 216–218: „**Księgi albo raczej acta introligowane nobilis officii consularis** [išskirta mano – A. R.]. Księga w białym pergaminie Actorum officii et iudicii, poczawszy ab

statusas bemaž toks pat kaip ir kitų – tai po okupacijos miesto kanceliarijoje rasti šio laikotarpio aktai, kurie įvairiais būdais buvo sutvarkyti – sugrupuoti, sudėti į ryšulius, įrišti į sąsiuvinius. Dokumentų eiliškumas knygoje ir pan. atspindi ne tik tarybos veiklą per okupaciją, bet ir tuometinių bei vėlesnių kanceliarijos darbuotojų supratimą.

Ši knyga bene didžiausia pagal apimtį. Kitose knygose okupacinio laikotarpio aktų yra nepalyginamai mažiau. Taigi okupacijos metais viena tarybos knyga nebuvo ir negalėjo būti vedama. Pavyzdžiui, okupacijos metų dokumentų, daugiausia išrašų iš tarybos kanceliarijos ir kitokių, neretai defektuotų dokumentų yra sudarytoje 1600/1623–1684/1687 m. knygoje³⁰. Pluoštas jų, datuotinių 1657–1658 m., sukauptas 1642–1663 m. miesto tarybos aktų knygoje³¹. Ypač daug 1656–1660 m. dokumentų sudėta į 1654–1663 m. tarybos aktų knygą: 1656 m. – apie 34, 1657 m. – apie 22, 1658 m. – apie 45, 1659 m. – apie 11, 1660 m. – apie 18, 1661 m. – apie 23, 1662 m. – apie 74³². Okupacijos laikotarpio suolininkų teismo aktų pluoštelis yra 1486–1668 m. suolininkų teismo knygoje³³.

Išsklaidant rengėjų abejones galima patvirtinti, jog skelbiamoji knyga tikrai yra tarybos aktų knyga, joje atsispindi tarybos institucijos bei kanceliarijos vykdytos administracinės ir teisinės funkcijos. Tai patvirtina ir kitose aktų knygose išlikę dokumentai. Ši valdžios institucija, kurios vardu veikia tie patys pareigūnai, kaip ir knygoje, nedviprasmiškai vadinama *nobile iudicium et officium consulare vilnense*. 1657–1662 m. miesto pajamų išlaidų įrašai irgi liudija, kad miesto taryba tuomet veikė – būtent jos nurodymu buvo renkami kuklūs mokesčiai, remontuotos miesto išdo ekonomų patalpos (*komora miejska prowentowa*), netgi veikė vandentiekis, jis buvo remontuojamas meistrų, šiems mokamas atlygis ir pan. Pavyzdžiui, 1657 m. (04 26, 05 19, 05 26) gauta tik 20 kapų 59 grašiai. Pinigai (23 kapos, 13 grašių, 6 pinigėliai) būtent burmistų ir tarėjų nurodymu (*Roschód za roskazaniem ich mości*

anno 1659 ad annum 1662 [...] protokoły stare in quarto nieboszczyka pana [Krzysztofa] Wobolewicza, pisarza [...] nobilis officii consularis vilnensis, anni 1662, 1663, 1664, 1665 [...]. Munimenta i producta 1658 [...]. Schaedae et producta n(obi)lis iudicii scabinalis post mortem d(omini) Simonis Piotrowicz, notarii iudicii scabinalis, czerwona wstąszką związanych. Fascykuł różnych productów coram officio consulari pokładanych, wstąszką cegląstą związanych [...]. Item acta nalazły się officii consularis et iudicii scabinalis za pisarstwa pana [Krzysztofa] Wobolewicza stante hostilitate Moschovitica anni 1658 a die nona Februarii ad diem primam Aprilis ad mundum przepisane, ale że w złym były zachowaniu, trochę się są nadwerczone [...].“

³⁰ LVIA, f. SA, b. 5097.

³¹ Ten pat, b. 5098.

³² Ten pat, b. 5099.

³³ Ten pat, b. 5333.

panów burmistrzów i radziec [...]).³⁴ 1658 m. jau buvo visi keturi išdo ekonomai: nuo magistrato tarėjai M. Žypla ir J. Kukovičius, nuo pirklių – J. Berkinovičius ir S. Migura. Šias pareigas jie ėjo ir 1659 m.³⁵ 1660 m. pasikeitė tik vienas išdo ekonomas: vietoje tarėjo J. Kukovičiaus juo tapo tarėjas G. Kostrovickis³⁶. Miesto išdo raštininkas okupacijos laikotarpiu buvo Petras Šostakas, kuriam 1659 m. sumokėta 24 kapos grašių algos³⁷, o 1660 m. viešoje magistrato sesijoje nusprendus – 24 kapos grašių algos³⁸. 1659 m. atlyginimas mokėtas 6 prisiekusiesiems miesto tarnams. 3 kapomis grašių atsilyginta už 1658 m. ir tarėjui J. Kukovičiui³⁹.

Knygos rengėjai nevisiškai suprato kanceliarijos ir konkrečiai miesto kanceliarijos darbo specifiką. Jiems atrodo, jog skelbiama knyga buvo jau tuomet, t. y. 1657–1659 m., surašyta. Pacituosiu: „[...] tai matyti iš nuo 1657 m. pradėtų rašyti minėtų pajamų ir išlaidų knygų, taip pat iš tuo metu pradėtų rašyti ir miesto tarybos knygų (ir iš čia publikuojamos)“ (p. 16). Reikėtų patikslinti, kad išties jokios knygos tuomet nebuvo rašytos, o tik vėl pradėjo veikti miesto kanceliarija. Aktų knygos atsiradavo ne iš karto – tik jas sutvarkius, įrišus. Tai paprastai atsitikdavo mažiausiai po kelerių, o kai kada po keliasdešimt ir daugiau metų. Kaip matyti iš skelbiamos knygos chronologijos, ji galėjo būti įrišta ne anksčiau kaip 1663 m. Kaip teisingai nurodo pats sudarytojas, „visa knyga yra švarraštis, nes taisymų, praleistų ar prirašytų žodžių bei netvarkingų įrašų labai nedaug“ (p. 20). Todėl tokie knygos įrašai, kaip 1657 03 23 [...] *list jest do ksiąg zapisany, z których i wypisem wespól z samym originalem panu Gawłowickiemu rajcy wydany* (p. 158), jokiū būdu negalimi skaityti pažodžiui⁴⁰. Be to, rengėjai pamiršo kitas to laikotarpio dokumentų turinčias knygas, tų dokumentų tarpusavio sąsajas.

Apskritai norint suprasti šios aktų knygos pobūdį, kaip paprastai, reikia aiškintis, kokie asmenys tuomet buvo raštininkai, kiek buvo kanceliarijų, kiek iš viso veikė savivaldos institucijų, koks buvo jų veiklos santykis ir t. t. Čia tenurodysiu, kad

³⁴ *Rachunki miasta Wilna*, p. 27–29. Beje, tai atspaudas iš: J. Obst, „Rachunki miasta Wilna“, *Litwa i Ruś*, 1913, sąs. 7–9, p. 76–104. Šiaip ši publikacija dažnai netinkama cituoti, nes joje praleisti atskiri žodžiai, jie sukeisti vietomis ir pan. Pavyzdžiui, 1657 m. originaliame tekste yra „J(ego) M(ości) P(anu) Janu Ohurcewiczu rajcy winno za szkło [...]“, o publikacijoje: „JMP Janu Ohurcewiczu, rajcy, winno zostało [...]“ ir pan., plg. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 4v. Todėl vertėtų minėtą šaltinį išleisti iš naujo.

³⁵ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 5, 13.

³⁶ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 1. Tačiau J. Kukovičius pavadavo raštininką P. Šostaką ir faktiškai dirbo toliau, ten pat, p. 3.

³⁷ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 17v. 1660 m. pajamų išlaidų knygoje išdo raštininkas P. Šostakas nurodė, jog Maskvai valdant po Sesickio, t. y. laikotarpiu po 1660 05 09, jį pavadavo – pinigų priėmė ir išdavė tarėjas J. Kukovičius, nes jis pats buvo pabėgęs nuo „Maskvos“ į Žemaitiją, ten pat, p. 5.

³⁸ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 9.

³⁹ LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 17v.

⁴⁰ Plačiau žr. A. Ragauskas, „Źródła do historii urzędu wójta wileńskiego (koniec XIV w.–koniec XVIII w.) Czy istniały księgi sądu wójtowskiego?“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos šaltiniai*, p. 400–405.

tarybos raštininkai minėtu laikotarpiu formaliai buvo: a) romėniškasis (katalikiškasis) – buvęs suolininkų teismo raštininkas, karaliaus sekretorius Karolis Stanislovas Bilinskis, kuris pačioje laikotarpio pabaigoje (1662 11 03) galiausiai tapęs vaitu tarybos raštininko pareigybės atsisakė, ją perėmė Simonas Kazimieras Kurovičius; b) graikiškasis (faktiškai unitiškasis) (*notarius ritus graeci*) – Samuelis Šycikas Zaleskis⁴¹. Suprantama, kad sudėtingomis sąlygomis raštininkai dažnai keitė vienas kitą – tai vienas būdavo mieste, tai kitas ir pan. Vieni kitus pavadavo ne tik tarybos raštininkai, bet ir suolininkų teismo raštininkai – tarybos ir atvirkščiai. Tai buvo paplitusi praktika. XVII a. antrojoje pusėje–XVIII a. jau dažnai buvo, jog tas pats asmuo ėjo tarybos ir suolininkų teismo raštininko pareigas, tuomet vadinosi abiejų teismų raštininku (lot. *notarius utriusque iudicii*). Beje, 1658 03 26 pajamų išlaidų knygoje įrašė raštininku vadinamas ir tarėjas bei izdo ekonomas M. Žypla⁴². Jis, matyt, su L. Minkevičiumi pavadavo katalikiškąjį tarybos raštininką S. K. Bilinskį, kurio mieste dažniausiai nebūdavo.

Rengėjai suolininkų teismą visiškai pamiršo. O suolininkų teismas, kaip ir vaito teismas, okupacijos metais su įvairiais trukdžiais ir pertrūkiais, ypač mirus vaitui, tačiau irgi veikė. Šaltiniuose pavyko užfiksuoti šiuos suolininkus (žr. lentelę). Vienoje vėlesnėje informacijoje teigiama, kad vaito J. Petrovičiaus metu buvę tik 4 suolininkai⁴³. Šis skaičius daugmaž atitiktų ir vėlesnę tikrovę iki pat 1663 m., kai buvo išrinkti net 8 nauji suolininkai.

I lentelė Vilniaus miesto suolininkai 1655–1662 m.

Suolininkas	Metai							
	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662
Povilas Senčyla	+	+	+	+	+	+ ⁴⁴	+ ⁴⁵	–
Jonas Riobė (Joannesas Röbe)	+	+	+	+ ⁴⁶	–	–	–	–
Reinholdas Vitmacheris (Palmstruchas)	+	+ ⁴⁷	+ ⁴⁸	–	–	–	–	–
Bazilijus Sergejkevičius	+ ⁴⁹	–	–	–	–	–	–	–

⁴¹ A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, p. 25, 127, 426, 431.

⁴² Kaip druską pardavinėjęs „rajca i pisarz“, LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 7.

⁴³ A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, p. 47.

⁴⁴ 1660 08 26 valdovo Jono Kazimiero paskelbtas išdaviku, jo turtas perduotas majorui Karoliui Marsonui.

⁴⁵ Mirė po 1661 01 16–iki 1661 04 20.

⁴⁶ Matyt mirė Karaliaučiuje ar negrįžo į Vilnių.

⁴⁷ Žemaitijoje apie 1655 10–1656 02 rinko švedams mokesčius.

⁴⁸ Valdovo Jono Kazimiero 1657 09 28 paskelbtas išdaviku, taigi pašalintas ir iš suolininkų?

⁴⁹ Užimant miestą 1655 08 08 nuskendo Neryje, žr. *XVII a. vidurio Maskvos*, p. 276.

I lentelės tęsinys

Suolininkas	Metai							
	1655	1656	1657	1658	1659	1660	1661	1662
Jonas Kušeličius	+	+	+	+	+	+	† ⁵⁰	-
Kasparas Gavlovickis	+	+	+	+	+	+	+	+
Abraomas Herciberkas, medicinos daktaras	† ⁵¹	-	-	-	-	-	-	-
Petras Vladislovas Bilinskis	+	+	+ ⁵²	+	+	+	+	+
Vaitiekus Burba	+	+	+	+ ⁵³	?	?	- ⁵⁴	-

1657–1662 m. laikotarpiu suolininkų teismo raštininkais buvo iš viso du asmenys. Tai buvęs Pirklių bendrijos raštininkas, bajoras Kristupas Vobolevičius (mirė 1658 12 02), o jam mirus pareigas faktiškai perėmė vaito raštininkas, vaito namų teismo teisėjas, vaito J. Petravičiaus brolis Simonas Kazimieras Petravičius⁵⁵. Vaitu beveik 3 okupacijos metus buvo buvęs katalikiškasis tarybos raštininkas, karaliaus sekretorius Juozapas Petravičius (mirė 1659 05 02). Jam mirus naujas vaitas, regis, buvo paskirtas tik 1662 m. pabaigoje, taigi miestas vaito neturėjo beveik pustrėčių metų. Tai irgi nebuvo išimtinė situacija. Tokiais atvejais teismines jo funkcijas (tiek pirmininko suolininkų teisme, tiek teisėjo vaito namų teisme) atlikdavo lentvaitis, vyresnysis suolininkas ar kitas pareigūnas. Administracinių funkcijų okupacinė valdžia miesto valdžiai mažai tebuvo ir palikusi. O taryba, kaip matyti iš dalies skelbiamos knygos įrašų, vaito nebuvimu ir suolininkų teismo susilpnėjimu vykusiai pasinaudojo, regis, perimdama netgi testamentų surašymą. Kita vertus, tai gali atspindėti ir karo meto specifiką.

Atrodo, kad rengėjai nepakankamai įsigilino į teisines ir faktines miesto savivaldos institucijų veiklos apskritai ir Maskvos okupacijos laikotarpiu konkrečiai ypatybes. Tai rodytų ir tokia, be jokio komentaro pateikta pastaba: „Paprastai teisme posėdžiaudavo du ir daugiau miesto tarybos atstovų (burmistrai, tarėjai, suolininkai) ir nuolatinis raštininkas“ (p. 21). Tačiau taip nebuvo nei iki okupacijos, nei po jos, nei per pačią okupaciją. Suolininkai Vilniuje tarybai apskritai nepriklausė. Marui

⁵⁰ Mirė iki 1661 12 02.

⁵¹ Vyresnysis suolininkas. Nuo okupacijos pradžios šaltiniuose nebeminimas, matyt, netrukus mirė?

⁵² 1658 07 06 instrukciją Karaliaučiuje kažkodėl pasirašo tik kaip pirklys.

⁵³ Paminėtas 1658 06 22, kaip sumokėjęs 2 kapų grašių mokesčių už vandentiekį name, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 8.

⁵⁴ 1661 m. mokesčių už vandentiekį moka suolininkienė Burbienė, matyt, vyras jau buvo miręs, ten pat, b. 17, p. 16.

⁵⁵ A. Ragauskas, Vilniaus miesto valdantysis elitas, p. 418; LVIA, f. SA, b. 5110, p. 729, 1801–1803; b. 5112, l. 373–374.

užėjus būdavo formuojama viena, specifinė maro valdžia. Suolininkų teismas veikė atskirai nuo tarybos teismo. Peržiūrėjus publikuojamą knygą paaiškėjo, kad anksčiau minėtas rengėjų teiginys yra netikslus. Knygos dokumentuose suolininkas – matyt, vyresnysis suolininkas – kaip pareigūnas aktuose dažniausiai figūruoja kaip vykdamtis turto atsisakymo (lot. *resignatio*, lenk. *wzdanie, wywiązanie*) procedūrą (pavyzdžiui, 1657 03 23 p. 159–160; 1657 04 28, p. 181; 1657 05 05, p. 183; 1657 05 09, p. 190; 1657 05 09, p. 191 ir kt.). 1657 03 05 pasiūsti ieškovai pas suolininką J. Kušeličių, kaip „vykdantį pareigas“ (*natenczas na urzędzie przytomnego*) finansiniam apskaičiavimui atlikti. Neabejotina, jog turėtos galvoje pareigos suolininkų teisme. Jis paskui teismui pateikė pranešimą apie tai (p. 143–144). Keliais atvejais tas pats suolininkas pavaduoja vieną iš tarybos pareigūnų – burmistrą ar tarėją. Pavyzdžiui, 1658 12 04 tarėjas Mikalojus Žypla su suolininku Jonu Kušeličiumi, atrodo, vietoje tarėjo Grigorijaus Kostrovickio, ir raštininku surašo testamentą. Testamentų surašymas šiaip jau buvo suolininkų teismo prerogatyva, tad suolininkas J. Kušeličius konkrečiu atveju galėjo dalyvauti ir kaip šio teismo atstovas? (p. 338). 1659 04 26 tie patys pareigūnai atliko funkcijas miestietei pareiškiant dėl skolos jai sumokėjimo. Iš 1660 06 02 akto aiškiai matyti, jog surašyti pomirtinį turto inventorių miestietis prašė skirti būtent tarėjus, o pasiūsti buvo tie patys asmenys (p. 436). 1660 06 19 į sklypą įvesdino irgi tie patys pareigūnai. Beje, minėtasis Jan Kuzelicz (Koszelicz) nebuvo tarėjas, kaip teigiama rodyklėje (p. 652), o tik suolininkas – knygoje jis minimas nuo 1657 03 05. Neteisingas ir J. Kušeličiaus įrašų rodyklėje eiliškumas: *rajca, ławnik*. Vilniuje taip karjera klostytis negalėjo, tik atvirksčiai – *ławnik, rajca*. Tai, kad jis 1659 04 07, 1659 11 14, 1660 07 08 raštus privačiai pasirašė kaip *RW* ar *Rajca wileński* (p. 403, 420, 447) liudija tik pasirašiusiojo ambicijas, matyt, motyvuotas tuo, jog jis ne kartą pavadavo tarėją. Okupacijos metais nebuvo vykdomi ir jokie rinkimai, tad iš suolininko tapti tarėju jis negalėjo ir „techniškai“. Netgi 1661 m. nesant mieste daugelio miesto valdžios žmonių, rinkimai nebuvo rengiami. Pirmoji nauja metinė taryba buvo išrinkta tik 1662 metams. Todėl logiška, kad tuo pat metu – 1659 04 21, 1659 11 14 jis pats pasirašinėjo ir kaip *ławnik wileński* (p. 411, 421, 423). Tik suolininku jis vadinamas ir pomirtiniuose knygos įrašuose (1661 12 02, p. 575).

Tarėjai M. Žypla ir G. Kostrovickis, M. Žypla ir J. Kukovičius bei kiti būdavo tik siunčiami (kaip „deputatai“) surašyti turto ir t. t., tačiau tai nereiškia, kad taryboje tik jie ir posėdžiavo. Kiti pareigūnai, kurie neretai buvo ne Vilniuje, aktyviau miesto valdyme 1657–1662 m. nedalyvavo. Paprastai tarėjus siųsdavo kuris nors burmistras, tačiau okupacijos sąlygomis galėjo būti visai. Pavyzdžiui, kartais M. Žypla pats vienas su raštininku ir vienu tarnu eidavo įvertinti pastatų. 1662 m. jau veikė ir nauja metinė taryba⁵⁶.

⁵⁶ A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas*, p. 59, 418.

Taip pat nevertėtų pamiršti maro valdžios narių, kurie buvo bent jau 1657 m. gegužės pabaigoje–birželio pradžioje. Tai maro vaitai Karolis Rosuchas⁵⁷ ir Juozapas Kojrelevičius, maro raštininkas Kasparas Lada, maro burmistras Matvejus Dziagilevičius⁵⁸, maro tarėjas Aleksejus Semionovičius⁵⁹.

2 lentelė 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos sudėtis

Tarybos narys	Metai					
	1657	1658	1659	1660	1661	1662
Adomas Berkinovičius	b	–	–	–	–	–
Steponas Karolis Bilinskis, taip pat tarybos raštininkas	t	t	t	t	t	t
Povilas Boimas, medicinos daktaras	t	t	t	t	t	t
Martynas Denbovskis	b	b	b	b	b	b
Martynas Digonis	t	–	–	–	–	–
Prokopas Dorofejevičius	t	t	t	t	t	t metinis
Steponas Dubovičius	b† ⁶⁰	–	–	–	–	–
Samuelis Filipovičius	t	t	t	t	t	t
Stanislovas Gavlovickis	t	t	t	t	t	t metinis
Aleksandras Juškevičius	t† ⁶¹	–	–	–	–	–
Mikalojus Kličevskis	b	b	b	b	b	b metinis
Bazilijus Korolkevičius	t	t ⁶²	–	–	–	–
Steponas Krasovskis	b	b	b ⁶³	† ⁶⁴	–	–
Gregorijus Kostrovickis	t ⁶⁵	t	t	t ⁶⁶	t	t metinis

⁵⁷ *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos*, p. 103. Įdomu paminėti, jog jis išgyveno, nes 1659 m. pirkto 2 išgręžtus vandentiekio vamzdžius už 1 kapą grašių, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 16.

⁵⁸ *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos*, p. 243–244.

⁵⁹ Ten pat, p. 243–244.

⁶⁰ Mirė iki 1657 07 16, užmuštas kazokų už Vilniaus.

⁶¹ Mirė po 1657 06 11, iki 1658 01 19, žr. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos*, p. 225.

⁶² Mirė iki 1658 04 08, ten pat, p. 257.

⁶³ Jo nurodymu 1659 04 12 duota pinigų vienai moteriai palaidoti, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 17.

⁶⁴ Mirė 1660 06 14 Tilžėje, žr. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos*, p. 451, 482.

⁶⁵ Iš surinktų mokesčių 1658 08 28 davė pinigų malkoms išdo kamarai, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 7v.

⁶⁶ Jam už beveik kasdienį įtemptą darbą buvo sumokėta 4 kapos 15 grašių atlyginimo, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 9.

2 lentelės tęsinys

Tarybos narys	Metai					
	1657	1658	1659	1660	1661	1662
Jonas Kukovičius	t	t	t	t	t	t
Jonas Minkevičius	b	† ⁶⁷	–	–	–	–
Hendrichas Monesas	t	t	t	t	t	t
Jonas Ogurcevičius	t	t	t ⁶⁸	t ⁶⁹	t ⁷⁰	t
Aronas Aleksandras Olizarovijus (Olizarovskis), abiejų teisių daktaras, VU profesorius	t	t	† ⁷¹	–	–	–
Jonas Rebertas	t	t ⁷²	t	t	t	t
Mikalojus Richteris	t	t	t	t	t	t metinis
Aleksandras Romanovičius	b	b	b	b	b	b metinis
Eustachijus Šperkovičius	t	t	t	t	t ⁷³	t
Jonas Vaišnoravičius	b† ⁷⁴	–	–	–	–	–
Steponas Žepnickis (Repnickis)	b	b	b	b ⁷⁵		
Samuelis Šycikas Zaleskis, taip pat tarybos raštininkas	t	t	t	t	t	t
Adomas Aleksandras Žegalinskis	b	b	–	–	–	–
Mikalojus Žypla	t	t	t	t	t ⁷⁶	t

Lentelėje vartojami ženklai: b – burmistras, t – tarėjas, † – mirė.

⁶⁷ Mirė gerokai iki 1658 03 13 – buvusi žmona tuomet paminėta jau kaip ištekėjusi, žr. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos*, p. 239.

⁶⁸ Jam sumokėta 1657 m. skola už stiklą, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 17v.

⁶⁹ Jo nurodymu 1660 08 18 mokėti pinigai dailidei, jis mokėjo iš savo lėšų kareiviams, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 7, 8.

⁷⁰ 1661 m. sausį vyko pas Vilniaus vaivadą dėl miesto reikalų, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 17.

⁷¹ Mirė po 1659 10 24, berods Karaliaučiuje.

⁷² Regis, jo žmona 1658 10 21 kažkodėl minima kaip „Jawnikowa“, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 8.

⁷³ Jam sumokėta už sprendimo dėl padūmės išėmimą iš Vilniaus pilies teismo kanceliarijos ir kt., žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 19, 20.

⁷⁴ Mirė iki 1657 03 17, žr. *XVII a. vidurio Maskvos okupacijos*, p. 153.

⁷⁵ Sumokėjo 2 kapas grašių už du išgręžtus vandentiekio vamzdžius, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 7v.

⁷⁶ Jam sumokėta 4 kapų grašių alga, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 17, p. 20.

Iš įrašų matyti, jog tik kai kurie šių pareigūnų faktiškai atliko metinės tarybos narių funkcijas, tačiau pati metinė taryba visos sudėties, matyt, retokai susirinkdavo. Todėl, atrodo, rengėjai neretai įžvelgia miesto tarybos posėdžius ten, kur jų nebuvo: „kadangi rankraštyje dokumento įrašymo data pažymėta tik nurodant miesto tarybos posėdžio datą [...]“ (p. 24). Tarybos posėdžiais tikra to žodžio prasme buvo vadinami visos metinės tarybos (2 burmistrai ir 4 tarėjai) susirinkimai – nuo XVI a. vidurio jie paprastai turėjo vykti ketvirtadieniais. Okupacijos metais tokių posėdžių, matyt, beveik nebūta, tik jau minėti atskiri tarybos nariai vykdė administracines bei teismines funkcijas. Knygoje, regis, figūruoja ir vadinamasis burmistrų teismas – jei mieste burmistro nebūdavo, jo funkciją atlikdavo tarėjas. Kitas funkcijas, kaip įprasta, atlikdavo du tarėjai (ketvirčiais ar pamėnesiui pasiskirstę) su raštininku bei tarnais. Taip pat pažymėtina, jog knygoje yra nemažai įrašų apie paprastus notarinius veiksmus, atliktus tarybos kanceliarijoje – dokumentai priimami, išduodami ir t. t. Todėl tik ja remiantis negalima spręsti dėl tarybos posėdžių dažnumo, laiko ar sudėties, pavyzdžiui, teigti: „Tad per šešerius metus posėdžiauta gana retai, kartais per savaitę ar mėnesį įvykdavo vos vienas ar keli susirinkimai, kurių metu buvo įrašomi vos vienas ar keli įrašai“ (plg. p. 21). Bent jau 1661–1662 m. dokumentų nepalyginamai daugiau yra kitose miesto aktų knygoje nei skelbiamoje. Tik visus įvairiose knygoje ir kituose šaltiniuose išlikusius aktus išrikiavus chronologiškai būtų galima spręsti dėl tarybos posėdžių dažnumo. Palyginus vos vieno 1658 m. kovo mėnesio įrašus publikuojamoje knygoje su įrašų datomis kitose knygoje išlikusiais analogiškais įrašais paaiškėjo, kad įrašų yra daugiau nei nurodo rengėjai. Pavyzdžiui, dar 1658 03 12⁷⁷, 1658 03 28⁷⁸ ir t. t. Surašo turta, maro valdžios sudėtą saugoti, tarėjai M. Žypla, G. Kostrovickis, raštininkas, du prisiekusieji tarnai – Kazimieras Bernatovičius ir Andrius Koženevskis ir t. t. Tas pats dėl kiekvieno kito mėnesio – balandžio ir kitų.

Iš publikuojamos aktų knygos įrašų galima įžvelgti ir kai kurias kitas miesto savivaldos funkcionavimo ypatybes. Pavyzdžiui, viename kvite yra nuoroda apie 1657 03 23 įvykusią vadinamąją viešąją sesiją, t. y. magistrato – tarybos ir suolininkų teismo funkcijas realizuojančiai kolektyvinei institucijai. Jai vadovavo tuomet dar gyvas vaitas Juozapas Petravičius, joje dalyvavo pagal seną, iš XVI a. einantį paprotį kortelėmis sušaukti abiejų suolų – „romėnų“ ir „graikų“, t. y. katalikų ir unitų, burmistrai, tarėjai bei suolininkai. Šioje sesijoje tarėjo Stanislovo Gavlovickio, vaito svainio, iniciatyva vienas jam svarbus raštas, siekiant suteikti jam didesnę teisinį svorį, buvo aprobuotas viso magistrato (p. 156–158). Analogiškos sesijos vyko 1657 04 20 (p. 176), regis, 1658 04 08 – *tempore iudiciorum solito ac superveni-*

⁷⁷ LVIA, f. SA, b. 5098, l. 42.

⁷⁸ Ten pat, l. 58v–59.

*ente sessione generali*⁷⁹. Taigi, per okupaciją retkarčiais vyko ne tik tarybos, bet ir magistrato posėdžiai.

Kaip jau minėta, suformavus maro valdžią tarybos ir suolininkų teismo kanceliarijos neveikė. Kada 1657 m. epidemija tiksliai siautė, neaišku. Matyt, apie dvi savaites: gegužės pabaigoje–birželio pirmojoje pusėje. Dar 1657 05 26 pareigas ėjo burmistras Martynas Denbovskis, pavaduojantis tarėją S. Gavlovickį, ir tarėjas Jonas Ogurcevičius. O instrukcija maro valdžiai datuota 1657 05 30. 1657 06 11 pareigas vėl eina tarėjai Mikalojus Žypla ir Aleksandras Juškevičius (mirė po 1657 06 01 – iki 1658 01 19), taigi pats maro baisumas jau turėjo būti praėjęs? Kaip minėta, per marą veikė tik viena – maro valdžia, buvo tik vienas raštininkas, pavyzdžiui, 1657 06 07 maro raštininkas Kasparas Lada vieną savo išduotą dokumentą įvardija taip: *wypis z ksiąg sądowych i urzędowych szlachetnego urzędu wójtowskiego i burmistrzowskiego*⁸⁰. Tai nuoroda į specifinį, jungtinį valdžios institutą. Beje, publikuojamoje knygoje po 1657 06 11 įrašo kitas yra tik datuotas 1658 01 19.

Publikacijos vertė dėl pasirinkto tekstų perteikimo principo gali būti vertinama įvairiai. Pavyzdžiui, lenkų autorius Romanas Krzywys tokio tipo publikacijas vadina nekritinėmis⁸¹. Patys rengėjai su tuo, be abejo, nesutiktų. Jie mano, jog leidinį parengė taip, kaip jis ir turėtų būti parengtas. Pažymėtina, kad išskyrus lotynistą M. Čiurinską, daugiau dirbantį su spausdintais lotyniškais tekstais (jų publikacijoje nedaug), kiti du publikacijos rengėjai yra istorikai, jiems, matyt, ir teko didžioji darbo ir atsakomybės dalis. Tačiau bandydami grįsti savąją 1657–1662 m. Vilniaus miesto aktų knygų lenkiškųjų dokumentų rašybos perteikimo sampratą jie remiasi... kalbiniais argumentais, lyg puikiai išmanytų senąsias lenkų ar lotynų kalbas. Tačiau tuo tenka kiek suabejoti. Pavyzdžiui, kalbininkas Vidas Garliauskas dėl A. Kaminsko filologinių samprotavimų apie XVIII–XIX a. Krinčino bažnyčios metrikų knygas taip pasakė:

galima suprasti emocinį autoriaus santykį su metrikų knygomis, tačiau būtų geriau, jei filologinius dalykus paliktų spręsti kalbininkams ir nesiveltų į sudėtingus dalykus, nes kai kurios mintys gali suklaidinti ne visai patyrusius skaitytojus. Taip pat tuose įžangų tekstuose neišvengta klaidų ar tiesiog ne iki galo sutvarkyti patys tekstai. Į tuos dalykus derėtų žiūrėti atsakingiau.⁸²

Pats gi E. Meilus recenzuodamas minėtą D. Fricko vilnietišką šaltinių publikaciją su jam būdingu tiesumu parašė:

⁷⁹ Ten pat, b. 5099, l. 119.

⁸⁰ Ten pat, l. 133–135.

⁸¹ R. Krzywý, „Wstęp“, E. Pielgrzymowski, *Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą*, wydał i opracował R. Krzywý, Warszawa, 2010, p. 18, przypis 18.

⁸² V. Garliauskas, „Senosios Krinčino bažnyčios metrikų knygos“, p. 56.

publikuodamas XVII a. Vilniaus šaltinius, autorius, kaip pats rašo (p. XXXII), bandė išsaugoti kuo daugiau jų autentiškumo, bet kadangi vadovavosi (nors ir su išimtimis) šiuolaikinėmis lenkų parengtomis publikavimo taisyklėmis, vargu ar visiškai tai jam pavyko. Bet publikavimo principus aptarti palieku labiau išmanantiems.⁸³

Kaip gi patys rengėjai argumentuoja jų pasirinktą XVII a. vidurio šaltinio autentiškumo perteikimo būtinybę hipertrofuojantį, o faktiškai neaiškios transliteracijos⁸⁴ ir transkripcijos principų samplaikoje gaunamo ir net cituoti sunkiai įmanomo teksto skelbimą? Jie, be abejo, akcentuoja siekį „kuo tiksliau išlaikyti originalo rašybą“ (p. 23), kad „perrašytas tekstas turi būti kuo artimesnis originalui“ (p. 24). Rengėjai teigia, kad

neriekia XVII a. lenkų kalbos versti į XXI a. lenkų kalbą dėl dviejų priežasčių. Pirma, čia publikuojamas būtent XVII a. Lietuvos sostinės magistrato dokumentų šaltinis, rašytas taip, kaip tuomet buvo rašoma Vilniuje, antra, koreguojant senąjį rašymo manierą ir originale pasitaikančius to meto lenkų kalbos riktus, skaitančiajam nejučiomis gali susiformuoti nuomonė, kad tuo metu Vilniuje puikiai mokėta lenkų kalba. (p. 24)

Tačiau įrodymų ar argumentų, kad tuo metu Vilniuje lenkų kalbos nemokėta ar mokėta prastai, galiausiai pačių lenkų kalbos mokėjimo ar nemokėjimo kriterijų jie nepateikia. Jiems būtų reikėję gilintis ne tik į vietinius lenkų raštijos šaltinius, lyginti juos su vilnietiškais, ieškoti panašumų ir skirtumų, regioninių ypatybių. T. y. būtų tekę atlikti didelį filologinį darbą, pavyzdžiui, panašų į tą, kurį atliko Maria Teresa Lizisowa lenkiškų Lietuvos Statutų nuorašų ir lenkiškų leidimų kalbos atveju. Rengėjai tarsi pamiršta, jog 1657–1662 m. Vilniaus miesto aktų knygos tekstai yra ganėtinai daugiabalsiai – juose susipina ieškovų ir atsakovų bei jų atstovų ir raštininkų, tuometinių miesto valdininkų – raštininkų ir rašovų⁸⁵ (bei vėlesnių, sudariusių knygą, parengusių jos tekstą-švarraštį; nepamirškime, jog dauguma knygos tekstų yra perrašyti iš įvairios parengiamosios medžiagos – originalių raštų, juodraštinųjų lapų, lapelių ir t. t., taigi vieno autentiškumo sluoksnio jau vien dėl to netenkama), prisiekusiųjų tarnų ir netgi pareigas ėjusių burmistrų bei tarėjų teiginiai, žodžiai. Vilnietiška lenkų kalbai, jeigu apie tokią sąvoką galima kalbėti, įtaką darė lotynų ar rusėnų kalbos. XVII a. viduryje dar didelė dalis gyventojų, ypač rusėnų buvo dvikalbiai – kalbėjo rusėniškai ir lenkiškai. Mažai tikėtina, kad 1657–1662 m. Vilniaus miesto aktų knygoje minimi vilniečiai – pirkliai, amatininkai ir kt. būtų

⁸³ E. Meilaus recenzija, *Lietuvos istorijos metraštis*, p. 137.

⁸⁴ Apie transliteracijos ir transkripcijos (taip pat modernizacijos) sąvokas, jų principus, žr. K. Górski, *Zasady wydawania tekstów staropolskich. Projekt*, Wrocław, 1955, p. 27, 36, 52–53, 63.

⁸⁵ Pavyzdžiui, 1658–1661 m. minimas, matyt, tarybos kanceliarijos rašovas (*podpisek*) Kristupas Brylevskis, jam mokamas atlygis už lenkiškų raštų išvertimą (perrašymą) rusiškai, kitus darbus, žr. LVIA, f. 458, ap. 1, b. 15, l. 10, 17v; b. 17, p. 8, 18, 20. Skelbiamoje knygoje kelis kartus įvardytas kaip liudytojas. 1661 m. minimas rašovas Povilas Geidamovičius, žr. ten pat, ap. 1, b. 17, p. 20.

daugiau ar mažiau nemokėję lenkiškai. Daugelis jų, be abejo, įvairiu lygiu mokėjo ir rusėniškai, o kai kurie ir lietuviškai. Knygoje rengėjai, matyt, užfiksavo ir vieną lietuvišką vedybų giminystės termino „dieveris“ paminėjimą (*Od aresztu, gdy mię był przyaresztował p(an) dziewier [...]*). Jų manymu, „greičiausiai tai ne pavardė, o lietuviškas žodis dieveris, čia matyt turimas galvoje velionio brolis“ (p. 250).

Apskritai be lenkų kalbos XVII a. viduryje Vilniuje, kitaip nei XVI a. viduryje Vilniuje, faktiškai jau sunkiai buvo galima apsieiti. Nebent uždaroje žydų ar liuteronų bendruomenėse galėjo būti asmenų, ypač moterų, kurios mažiau buvo įsitraukusios į viešąjį gyvenimą, nemokėjusių lenkiškai. Lenkiškai pradžioje, be abejo, nemokėjo atvykėliai iš kitų kraštų. Analogiškai – lietuviškai ir lenkiškai kalbėjo ir vilniečiai bei Vilniaus apylinkių lietuviai. Pakako ir kitokio bilingvizmo, pavyzdžiui, vokiškai lenkiško ir t. t., kurie, be abejo, formavo įvairius šnekamosios ir rašomosios lenkų kalbos variantus. Pavyzdžiui, vilniečio burmistro sūnus, tuometinis apaštališkasis protonotaras, karaliaus sekretorius Kazimieras Jonas Vaišnoravičius (mirė 1677) savo veikalo *Orator polityczny* 1644 m. leidimo prakalboje rašė, jog jam lenkų kalba „ne gimtoji“ (*mnie polski język nie wrodzony*). Tačiau ar būtų galima teigti, jog oratorinio meno vadovėlio, daugelio proginių kūrinių autorius blogai mokėjo lenkiškai?

Dalis knygos tekstų yra lotyniški ir su lenkiška filologine problematika tiesiogiai nesusiję (nr. 331, 431 – iš dalies, 100, 465, 468–470, 475, 478, 479 – visi), faktiškai nėra dokumentų rusėnų kalba (nr. 151 – iš dalies), juo labiau lietuvių kalba. Knygoje yra ne vilnietiški dokumentai, sukurti Kijeve (nr. 5), Markove (nr. 41–42) ir tik pateiktų Vilniaus miesto tarybos kanceliarijai. Joje taip pat išdėstyti, tačiau irgi ne vilniečių, dažnai raštu pateiktų tekstų (sutarčių, karaliaus privilegijų, laiškų ir pan.) ar užrašytų žodinių pareiškimų (nr. 15, 18, 61, 68, 109–110, 112, 124, 126, 176, 180, 298, 314, 317, 400, 446–449, 480, 566), taip pat vienuolių, kurių kilmė ir santykis su Vilniumi irgi nebūtinai aiškūs – regulų suvaržyti vienuoliai su miestietija tiesiogiai nedaug bendraudavo, – dokumentų (nr. 36, 46, 191, 234, 248, 262, 396, 465). Visi jie su vilniečių lenkų kalbos lygio problematika menkai susiję.

Grįžtant prie XXI a. pradžios senųjų lenkiškų LDK miestų istorijos šaltinių publikacijų reikia pažymėti, jog niekas jų į nieką „neverčia“, žinoma, išskyrus vertimus. Man tokio pobūdžio publikacijų nėra žinoma, o autoriai jų irgi kažkodėl nenurodo. Todėl peršasi spėjimas, kad nei A. Kaminskas, nei E. Meilus paprasčiausiai neišmano senosios lenkų kalbos tiek, kad galėtų, kaip priimta lietuviškoje senųjų lenkiškų tekstų leidybos praktikoje (plg. Algirdo Baliulio, Romualdo Firkovičiaus ir kt. paskelbtus *Lietuvos magderburginių miestų privilegijos ir aktai* serijos tomas, 1994–2010, t. 1–7), paskelbti 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos aktų knygą, perteikti jos tekstus – sutvarkyti skyrybą ir pan. Drįstu spėti, kad savotiškai pridengdami šį esminį šaltinių leidėjui trūkumą, tačiau nestokodami ambicijų, jie pasirinko ganėtinai paviršutinišką argumentaciją.

O juk rengėjai tiesiog galėjo pateikti dvi šaltinio versijas greta – transliteruotą ir transkribuotą. Taip yra padarę unikalios XVI a. lenkiškos korespondencijos publikacijos leidėjai⁸⁶. Vis populiarėjančios elektroninės leidybos amžiuje atsiveria dar viena galimybė – publikuoti transkripciją ir pateikti tekstų faksimiles⁸⁷. Jeigu vedami siekio publikuoti tekstus tokius, kokie jie buvo „iš tikrųjų“, rengėjai būtų jas paskelbę, problemų, be abejo, būtų mažiau. Tačiau tuomet, žinoma, reiktų pagrįsti naujųjų laikų istorijos šaltinio faksimilinio leidinio būtinybę.

Faksimilės nepakeis jokia publikacija, kad ir kiek autentiška ji, rengėjų manymu, būtų. Ji visuomet tebus vienoks ar kitoks rengėjo kvalifikacijos, interpretacijos ir darbo rezultatas. O juk iš esmės reikia kalbėti ir apie naudojimosi paskelbtu istoriniu šaltiniu informacijos amžiuje patogumą istorikams, gausesniam skaitytojų būriui. Daugelį lenkiškų miestų istorijos šaltinių publikavęs A. Baliulis yra teigęs:

skelbiant istorijos šaltinį, neturėtų būti pirmiausia sprendžiamos lingvistinės problemos, palikta rankraštyje esanti skyryba (kai kuriuose dokumentuose kableliai dedami po kiekvieno žodžio ar visai ne ten, kur pagal prasmę turėtų būti, kitur iš viso puslapyje gali rasti tik vieną kitą kablelį). Istorikams svarbus dokumentų turinys; žodžių grafinė išraiška kokios nors kitos prasmės nesuteikia, nes tas pats žodis tame pačiame puslapyje rašomas įvairiai ir kokios nors sistemos neįmanoma nustatyti.⁸⁸

Naujausioje – 1598–1627 m. Merkinės miesto aktų knygos publikacijoje A. Baliulis pažymi elementarų principą, kurio paprastai yra laikomasi: „perteikiant lenkiškuosius tekstus žodžiai transkribuoti dabartiniais rašmenimis, tačiau moderninama tik rašyba, o kalbos ypatybės, žodžių gramatinės formos paliekamos.“⁸⁹ Ar tai reiškia, kad A. Baliulis išvertė XVII a. pradžios Merkinės lenkų kalbą į XXI a. pradžios lenkų kalbą? Beje, Alytaus magistrato raštininkas tuomet buvo iš Poznanės (Lenkija) atvykęs Aleksandras Pariasovičius.

Įdomu tai, kad iš rengėjų deklaracijos apie ištikimybę autentiškumui pačioje publikacijoje, išskyrus didžiųjų ir mažųjų raidžių rašybą, faktiškai mažai kas belieka. Netgi skyryba buvo „minimaliai“ papildyta taškais ir kableliais (p. 24), atsisakyta neįvardytų, pasak rengėjų, šiandieninį skaitytoją potencialiai trikdysiančių ženklų (p. 24). Betgi jau vien to pakanka, sekant rengėjų logika, apšaukti juos „neleistinai“

⁸⁶ *Listy polskie XVI wieku*, pod redakcją K. Rymuta, t. 1–3, Kraków, 1998–2004. Publikuojami ir dvikalbių, ir trikalbių XVI a. didikų Radvilų laišškai.

⁸⁷ Apie miestų istorijos šaltinių leidybą žr. K. Follprecht, „Teoria i praktyka edycji źródeł do historii miast i mieszczaństwa“, *Teoria i praktyka edycji nowożytnych źródeł w Polsce (XVI–XVIII w.)*. *Studia edytorskie*, red. A. Perłakowski, t. 1, Kraków, 2012, p. 211–218; E. Danowska, „Interczyzy, testamenty i inwentarze pośmiertne krakowskich mieszczan epoki nowożytnej jako źródło edycji“, ten pat, p. 219–226.

⁸⁸ Žr. A. Baliulis, „Replika Lietuvos Metrikos skelbimo taisyklių klausimu“, *Lietuvos Metrikos naujienos*, 7–2003, Vilnius, 2005, p. 42.

⁸⁹ A. Baliulis, „Įvadas“, *Merkinės miesto aktai (1598–1627)*, sudarė A. Baliulis; parengė D. Antanavičius, A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius, 2010, p. 9.

kišantis į šaltinį, jį modernizuojant, o jeigu paironizuoti – verčiant į XXI a. lenkų kalbą. Įdomu, kad autoriai taiko skirtingus principus lenkiškiems ir lotyniškiems tekstams: „lotyniškos teksto dalies transkripcijoje taip pat siekiama nenutolti nuo originalo rašybos, tačiau ji neperteikiama grafiškai tiksliai – šitaip šaltinio vartotojui bus lengviau dirbti su tekstu“ (p. 25). Kodėl gi šiuo atveju bus „lengviau“, o jau kitu – „sunkiau“? Analogiškai reiktėtų traktuoti ir tik dalies santrumpų išskleidimą (p. 24–25). Maža to, rengėjams pasirinkus poziciją vienas santrumpas išskleisti, o kitas ne, susidaro chaosas, kuris tinka apibūdinti ir visam tekstui, žodžiu, nelieka nei XVII a. vidurio vilnietiškos sintaksės, nei gaunamas šiuolaikiniam skaitytojui patogus naudoti tekstas. Toliau rengėjai nurodo, kad

Atsisakėme prielinksnių jungimo su daiktavardžiais, atskyrėme nuo žodžio dalelytę sie (šiandieninėje lenkų kalboje ji rašoma się), bet sujungėme kartu kai kuriuos tuomet dažniausiai atskirai rašytus žodžius vien dėl grafinio teksto vaizdo, pavyzdžiui, dažnai kartojamas žodis na ten czas mūsų tekste yra natenczas. Pirmąją didžiąją žodžio raidę, kuri dažniausiai rašoma daiktavardžiuose, palikome. Po santrumpų dedame tašką, bet jei santrumpa turi tik vieną raidę, jo nededame. Taigi, P (Pan) arba PP (Panowie) – be taškų, tačiau S. (święty, sanctus) – su tašku. Taip pat ir itin dažni Jm arba Msc neišskleidžiami ir rašomi be taško (p. 24–25).

Šis pasakymas, beje, irgi netikslus. Daugelyje teksto vietų žodis P = Pan ar PP = Panowie nėra išskleistas (p. 147, 255, 625 ir kt.). Dar keisčiau, kad yra daugybė atvejų, kai santrumpa PP perteikiama taip: PP(anowie), PP(anow) (p. 132, 156, 157, 160, 166, 222 ir t. t.), nors turėtų būti tik „Panowie“, „Panów“. Santrumpa PP tenurodo daugiskaitą, o paliekant dvi didžiąsias raides ją išskleidus atrodo tikra „abra kadabra“. Panašiai atrodo „o“ nukėlimas į eilutę ir žymėjimas pakreiptu šriftu kaip raidės „o“, pavyzdžiui, „[...] pod datą w Wilnie dnia 50 Miesiąca Lutego w Roku ninieyszym 1657 [...]“ (p. 130, 185 ir t. t.) Beje, analogiškai elgiamasi ir su „a“, plg.: P[an]a Marcina Dębowskiego (p. 143) ir t. t. (p. 168 ir kt.).

Transkripcijoje, kitaip nei transliteracijoje, mano manymu, negalimas nesutvarkytas didžiųjų raidžių rašymas, kuris yra labai nepatogus tiek grafiškai, tiek prasmės atžvilgiu. Iš to nevisiškai aiškaus pastebėjimo, kad jos dažniausiai rašomos daiktavardžiuose, galima būtų padaryti ir kitą archeografinę išvadą. Būtų pakakę pateikti šią pastabą prie publikuojamo šaltinio kalbos apibūdinimo, beje, to publikacijos įvade nėra padaryta, o pats rašymas galėjo būti sutvarkytas kaip įprasta.

Norint parodyti, kokių nesklandumų šiuolaikiniam skaitytojui kyla to nepadarius, pakaks pateikti kelis pavyzdžius. Štai skaitome:

protestował y z wielkim żalem swoim opowiadał na Sławetnego Pana Andrzeja Iozephowicza Mieszczanina także y Kupca Wilenskiego, który dnia wczorayszego przyszedzsy na Warte opily wespoł z P[ane]m Mikołaiem Kostrowickim Pisarzem

Communitatis Mercatoriae Vilnen. tamze będąc w Rynku na Warcie placowey [...] (nr. 418, p. 549).

Kas gi toji „Warta“? Tai ne vietovardis, kaip galima būtų spėti iš to, jog jis parašytas iš didžiosios raidės, ir ne Lenkijoje, kaip matyt iš šaltinio konteksto. Tai tik miestiečių prievolę, sargybą ar sargavimą nusakantis žodis. Šį teksto fragmentą būčiau perteikęs taip:

[...] protestował i z wielkim żalem swoim opowiadał na sławetnego pana Andrzeja Jozefowicza mieszczanina, także i kupca wileńskiego, który dnia wczorajszego przyszedzsy na wartę opily wespół z p(ane)m Mikołajem Kostrowickim pisarzem Communitatis Mercatoriae Vilnen(sis), tamze będąc w rynku na warcie placowey [...].

Kiti pavyzdžiai: „[...] plac z murem na Przedmiesciu Rudnickim przed samą Bramą w Widlach będący [...]“ (p. 537) – turėtų būti „w widlach“; „[...] tym terminie Bracia Niebosczyka P Siencyły natenczas absentes nie wiedzą in absentia onych od Im P Donatariusza iest wyniesiony [...]“ (nr. 481, p. 625). Didžioji raidė žodyje „IM P Donatariusza“ (*gen. sg.*) tarsi nurodo, jog „Donatariusz“ tai pavardė, kas, žinoma, netiesa. Tai, be abejo, puikiai supranta ir rengėjai, tačiau būtent jų pasirinktieji keistoki principai sudaro nemažai tokių nepatogių situacijų. Dar vienas pavyzdys, kuris rodo, jog iš didžiųjų raidžių rašyti ne tik daiktavardžiai: „A gdy Ia Wyzey Mianowany Pisarz Wilen. ten Inuentarz z Szacunkiem y exdiuisią sposobem wyzey pomienionym sporządzony przezeczonym PP Opiekunom [...]“ (p. 618). Kažin ar tokį sakinį save gerbiantis istorikas ryšis cituoti? Šios šaltinių publikacijos citavimas išties yra rimta problema. Juk tokias citatas „išbraukys“ kiekvienas bent kiek labiau patyręs leidinio redaktorius. O kitaip cituoti nebus galima, kadangi taip publikuota? O turėtų būti: „A gdy ja wyżej mianowany pisarz wileń(ski) ten inwentarz z szacunkiem [...]“ Dar vienas įstrigęs pavyzdys: „[...] iz tu nas naiachawszy Lada hultaie albo Moskal [...]“ (p. 552). Turėtų būti: „[...] iz tu nas najachawszy lada hultaje albo Moskal“. Pabaigoje dar pora pavyzdžių. Rašo „[...] iako płec Niewiescia“ (p. 151), o kas nutiktų, jeigu būtų užrašyta „płec niewieścia“? Rašoma „[...] aby Pozwany Bałtromieiewicz Puchar złocisty [...]“ (p. 155), turėtų būti „puchar złocisty“. Tačiau „na konskim targu“ (p. 211) galėtų būti iš didžiosios raidės. Rašoma: „[...] na Mieszczanina Pancernika Miasta Wilenskiego [...]“ (p. 147), kas suponuoja, kad tai asmenvardis, tuo tarpu tai aiškiai klaidina – tai tik amato nurodymas. Turėtų būti: „na mieszczanina pancernika miasta wileńskiego [...]“ Beje, ši sakinio vieta rankraštyje yra klaidinga, yra praleisti žodžiai, tačiau, nepaisant to, rengėjų nepakomentuota. Cituoju: „Żałował Ziemianin Woiewodstwa Połockiego Jm P Abraham Doroszkowski na Mieszczanina Pancernika Miasta Wilenskiego, Imieniem Andrzeia Szablowskiego, y na Małzonkę onego Anastazią Piotrownę o to [...]“ (p. 147). Išėina, kad Abraomas Doroškovskis šarvininką Andrių Šablovskį skundė... jo paties vardu.

Tokių nepastebėtų ir nepakomentuotų riktų yra ir daugiau. Nurodysiu tik kelis: „[...] Panią Anastazią Kuszelanę Łukaszową Kuczanską [...]“ (p. 558), turėtų būti „Kuczarską“; „[...] slawetni Pan Mikołay Zypla y Pan Grzegorz Kostrowicki Rayce z Pisarzem Ordynarynym będąc“ (p. 583), turėtų būti tik „szlachetni“. Už tokią klaidą, jeigu ji būtų pasakyta viešai, rašovas mažų mažiausiai būtų turėjęs viešai atsiprašyti, o blogiausiu atveju būtų netekęs darbo. Taigi, ją rengėjai turėjo būtinai pakomentuoti. Sakinyje „[...] według porządku Kosciola Awgustynskiey confessij“ (p. 587) abejonių kelia žodžio „Awgustynskiey“ perskaitymo tikslumas, įprastai būtų „Awgustyanskiey“ ar „Awgustanskiey“.

Neįsivaizduoju, kaip mano siūlomas šių ir kitų sakinių dalių publikavimas pakenktų šaltinio autentiškumui, ar užtušuočių lenkų kalbos „nepuikumą“ XVII a. vidurio Vilniuje? Juk ne didžiųjų ar mažųjų raidžių rašymas atspindi lenkų kalbos mokėjimo lygį. Atrodo, kad 1657–1662 m. Vilniaus miesto aktų knygos rengėjams šiek tiek trūksta žinių apie senosios lenkų kalbos (ne tik LDK) istorinę gramatiką. Kitaip jie žinotų, jog rašyba – didžiųjų, mažųjų raidžių ir t. t., skyryba tuomet dar nebuvo nusistovėjusi, tiesiog nebuvo tokios normos. Tai niekaip nesusiję su lenkų kalbos mokėjimu ar nemokėjimu.

Publikacija pagal rengimo principą negali pretenduoti į transliteruoto teksto statusą, bet kaip transkripcijai jai tenka prikišti akivaizdų nenuoseklumą. Šokiruoja paliktas žodis „Burmistrzami“ (p. 134). Neperdėdamas galiu pasakyti, jog netgi XVII a. viduryje vilniečiai vaikai turėjo žinoti, kad tai klaida, kad turi būti „Burmistrzami“. Tas pats dėl žodelio „Jż“ (p. 152 ir kt.), kuris reiškia tiesiog „Iż“, taip pat „Boczoczki“ (p. 185), „Kuszelicza“ (p. 195; rodyklėje, beje, nenurodyta forma „Kuszelewicza“, p. 575), „Koyrelewiczowi“ (p. 210) – rodyklėje ši forma nenurodyta (p. 651), „dopuszczenia“ (p. 210), „Szżyszowa“ (p. 363). Ką gi tai galėtų byloti apie lenkų kalbos lygį? Tai tik ortografijos dalykai. Keistai atrodo ir tokie nepakomentuoti atvejai: „My Razni Burmistrze y Rayce Ławice Rzymiskiey [...]“ (p. 608). Akivaizdu, jog tai klaida, kad turi būti „Roczni“. Analogiškai: „[...] et in Acta Consulana Vilmensia inserere Mandavit [...]“ (p. 597). Akivaizdu, jog būtina komentuoti, nes tai klaida, turi būti „Consularia“. Kitoje vietoje klaida pastebėta (yra „Zenonski“, o turi būti „Żeromski“), tačiau palikta, apsiribojus pastaba: „Taip originale“ (p. 607). Taip pat klaidinga „[...] ku czynienni“ (p. 144), arba rengėjai tiesiog nepastebėjo santrumpos ženkle ir nepridėjo „u“ raidės, galėtų būti „czynieniu“. Kažin ar tinkamas sprendimas žodelį „atak“ rašyti kartu (p. 399), atrodo, tuomet jis praranda prasmę, turėtų būti „a tak“?

Pasitaiko atveju, kai tinkamai perskaityti šaltinį, matyt, sutrukdė platesnių žinių apie XVII a. Vilniaus miesto aktų knygas ar savivaldą stygius. Kitaip sunku paaiškinti, kodėl santrumpa „Wmw“ „[...] cum protesta[t]i[o]n[e] N[o]b[i]li Iudicio et Off[ici]o Wmw [...]“ (p. 313) rengėjų buvo išskaityta taip: „Wojta miasta Wilenskiego“ (p. 313, komentaras 83). Toks aiškinimas yra iš fantazijos srities, jis neteisingas nei

pagal sakinio prasmę, nei pagal teisę, nei pagal šaltinių frazeologiją. Vaito pareigybė šaltiniuose taip nevadinama, jo pareigoms tokius protestus teikti nepriderėjo. O santrumpą reikėtų iššifruoti labai paprastai: „Wasz Mościów“, nes tekste rašoma apie tą pačią tarybą, įprastai apibūdinant ją kaip teisminę ir administracinę įstaigą. Dar kitoje vietoje santrumpa „Wmu“ liko visiškai nepakomentuota (p. 132). Manau, kad ji buvo ir perteikta neteisingai, turėtų irgi būti „Wmw“ – pagal prasmę visiškai tiktų, galėtų būti: „przed sądem Wasz Mościów, Mościowych Panów“, o ką ji reiškia – jau nurodžiau (taip pat žr. p. 625). Viena akivaizdi rašovo klaida – vaitas J. Petravičius pavadintas „prisiekusiuoju tarnu“ (p. 149), komentare nedrąsiai nurodyta: „Tikriausiai čia raštininko klaida, turėtų būti Andrzeja“, tačiau rodyklėje skaitome kitaip (p. 661), pagal ją vaitas J. Petravičius savo karjerą darė taip: pradžioje tapo tarybos raštininku, paskui prisiekusiuoju tarnu, o galiausiai – vaitu. Neužtikrintumas miestiečių identifikacija tais atvejais, kai juos pabandoma identifikuoti, matyti iš šių pavyzdžių. Informacija sakinyje: „Roku 1654 Ianuary dnia dwudziestego dziewiątego po powietrzu wykosiłem y oddałem Złotyeh Tysiąc Trzysta szeszedziesiąt trzy w Kamienicy Niebosczyka Ie[g] o Mci Pana Woyta Wilenskiego“ (p. 496) komentuojama taip: „Greičiausiai turimas galvoje Vilniaus vaitas 1649–1659 m. Juozapas Piotrovičius“ (p. 496, komentaras 23), tačiau kitaip ir būti negalėjo. Panašiai traktuočiau sakinio „Niebosczyku godney pamięci Ims Panu Macieiu Lettawie Dziadu moim Cztery Tysiąca zło. Polskich“ (p. 588) komentarą: „Greičiausiai turima galvoje Motiejus (Mateusz) Lettovas (m. 1624 02 06), testatorės motinos Kristinos tėvas⁹⁰. Vilniaus istorijos tyrėjui akivaizdu, kad tai galėjo būti tik jis.

Komentaruose nesureaguota į pasirėmimą vienoje byloje Saksų veidrodžiu (p. 547–548), nepamėginta identifikuoti ir patikslinti nuorodų „SS lib. 3 Art. 14 Iure Mirn. Art. 42“, „lib. 1 Art. 62 et lib. 3 Art. 14“ ir kt. Analogiškai tenka pasakyti dėl pasirėmimo kažkuriuo lenkų teisininko, kanclerio Andrzejaus Lipskio (1572–1631) veikalo „Practicae observationes ex iure civili et Saxonico collectae et ad stylum usumque iudiciorum Curiae Regalis accommodatae (...) centuria prima“ leidimu (p. 548): „Andr. Lips obser. pract. n 4 cen. 1 folio 30“, „Andr. Lip. obseru 11 No 7mo“ ir kt.

Dėl Melchioro Engelbrechto („to Panu Melcherowi dano“, p. 592) reikia priminti, jog jis buvo ne šiaip sau neįgalus (žr. komentarą „Turimas galvoje Melchioras Engelbrechtas, neįgalus Saros Štrunkovos brolis“) – toks asmuo galėjo būti teisiškai veiksnus, bet psichiškai neįgalus. Dėl to kituose dokumentuose atsispindi vykusi dėl palikimo byla. Turėtų būti pakomentuota, kai rašoma „Szlachetnego P Iana Sebestianowicza Pisarza Mieyskiego Wilenskiego“ (p. 411), išties tuomet miesto raštininku formaliai jis nebuvo, nors netgi ir pats taip rašėsi. Analogiškai turėjo būti padaryta

⁹⁰ M. Vorlek-Lettow, *Skarbnica pamięci. Pamiętnik lekarza króla Władysława IV*, oprac. E. Gałos i F. Mincer, pod redakcją naukową W. Czaplńskiego, Wrocław etc., 1968, p. 26, 64.

dėl šio teksto fragmento: „[...] gdzie Naprzod strony powodowey Plenipotent załobę strony swey proponuiąc y nie prawney pomienionego Rudnickiego Wilenskiego Urzędu decisiy dowodząc to wnosil [...]“ (p. 541). Jame kliūva ne tik nesutvarkyta rašyba, bet ir žodis „Rudnickiego“, kuris sakinyje yra beprasmiškas. Turėtų būti „Razdzieckiego“. Deja, rengėjai to nepastebėjo.

Perteikiant vieną knygos antraštę nebuvo pridėta žodelis [Za] ir liko autentiška beprasmybė: „Zasiadania y sprawowania Sądow Mieysckich potocznych y rządow w tym Miesiącu Szlachetnych Pana Marcina Dygonia z Rzymiskiey a P[an]a Bazylego Korolkiewiczza z Ruskiey strony Radziec sprawy porządkiem nizey sporządzonym pisane“ (p. 174). Perskaitant registro pavadinimą, regis, irgi įsivėlė klaida. Sakinyje „[...] zebranych y zintrolligowanych, po sfoliowaniu oną Xięgi z teyże takōż pod Poliami w Roku teraznieyszym 1800 in Aprili wypisany“ (p. 111) pagal prasmę visiškai netinka žodis „poliami“. Manau, kad turėtų būti „foliami“. Būtent pagal „folia“ šiuo atveju šis žodis ne tiek lapus, kiek aktų vienetą reiškia, kaip buvo įprasta ir parengtas dokumentų registras. Publikacijos yra ir toks santrumpos išskleidimo pavyzdys: „Osobliwie Panom Zakonnym przy Cerkwi S[więteg]o Troycy“ (p. 187). Akivaizdu, jog čia pripainiota – raštininkų ar rengėjų, turėtų būti ištaisyta į „przy Cerkwi S[więtej] Troycy“ ar bent pakomentuota, komentare nurodant teisingą formą. Be abejo, tai joks ne kokio lenkų kalbos mokėjimo XVII a. viduryje Vilniuje pavyzdys, o tiesiog paprastas *lapsus calamis*. Kai kada nesuprasta liko santrumpos „als“ ženklas „ł“ prasmė, nes jis atskirais atvejais ją išskleidžiant yra paliktas, pavyzdžiui, „ał[ia]s“ (p. 371, 432). O juk ženklas esmė ir buvo nurodyta į santrumpą „alias“, todėl ją išskleidus jis tampa beprasmiškas. Kai kada padaryta teisingai – išskleista „al[ia]s“ (p. 451). Atrodo, kad panašiai nutiko ir su Pirklių bendrijos raštininko Mikalojaus Kazimiero Dadzibogo Kostrovickio asmenvardžio sandu, kuomet jis tekste perteikiamas ir taip „Dadz'bog“ (p. 423), tokia forma įtraukiamas ir į rodyklę (p. 652). Manau, kad tai tik asmenvardžio santrumpos ženklas (plg. p. 448). Nepakomentuota liko situacija su 1662 m. aktų registru, kuriame liko nenurodyti „folia“ (p. 586).

Rengėjams, kaip atrodo, nepavyko „išrišti“ šioje knygoje dėl suprantamų priežasčių dažnai pasitaikančio „patricijaus“ termino reikšmės. Ypač vertinga informacija yra tikriausiai Elijaus Krasovskio pasakymas: „iachał do Miasta Wilenskiego iako Patricius ad suum patrimonium, to iest do Kamienice na Konskiey Ulicy w pewnych granicach leżącey“ (p. 483), kas dar kartą nurodo į teritorinę šio termino reikšmę XVI a. Vilniuje. Tai matyti iš lietuviško dokumentų sąrašo ir jų anotacijų, kuriose taip ir rašoma, tik be kabučių, „Vilniaus patricijaus“, „Vilniaus patricijus“, „vilnietis patricijus“ (p. 29, 32, 50, 56, 59, 87, 88, 105, 106). Beje, šis problemiškas žodis jokiam komentare nepaaiškintas, greta to daugybę kartų aiškinant, kad Vilnius buvo užimtas 1655 08 08. Kelia abejonių termino „Rečicos kariuomeninkas“ įvedimas (p. 109). Lietuviškame dokumentų apraše yra ir daugiau įvairių „įdomybių“ – asmenvardžiai juose kažkodėl dažnai nesuvienodinti, pavyzdžiui, „Grigas“ ir

„Grygas“ (p. 57), „Charitonovičius“ ir „Charytonovičius“ (p. 72), „Grazevskis“ ir „Graževskis“ (p. 73), iš „Kostrovickio“ padarytas „Kastrovickis“ (p. 81). Daugumoje įvestos „-aitės“ ir „-ienės“, bet štai lieka „Naumova“ (p. 82). Įdomu, jog burmistras rusėnas Aleksandras Žepnickis (Repnickis) rašomas kaip „Žepnickis“ (p. 79), nors pagal autentišką, rusėniškąją tradiciją ir savo paties rusėnišką autografą galėtų būti vadinamas „Repnickiu“.

Apraše kažkodėl dažnai paliekamas žodis „ponas“ (p. 69, 85 ir kt.), nors dažniausiai aišku, kas toks asmuo buvo ir tas žodis neturi prasminio krūvio. Vienoje anotacijoje vietoje „tarybos“ kažkodėl rašoma „magistratas“ (p. 67), nors įvade teisingai sakoma, jog tai tarybos aktų knyga, galiausiai ir pačiame dokumente rašoma „Sąd y Szlachetny Urząd Burmistrzowski y Radziecki Wilenski“ (p. 360).

Mano manymu, klaidingas yra ir žodžio „winnik“ vertimas degtindario terminu (p. 31). Taip versti galima tik XVIII a. pabaigos–XIX a. pradžios šaltiniuose pasitaikantį terminą, kuris tuomet išties galėjo reikšti „degtindarį“. Tačiau XVII a. viduryje Vilniuje, kuriame degtinės varymu užsiėmė daugelis miestiečių ir mokėjo mokesčius už tai (miesto pajamų išlaidų knygose tai įvardijama kaip mokestis „od bań gorzałczanych“, toks specializuotas užsiėmimas buvo neįmanomas. Išties šis žodis reiškia „vyno pirklių“, t. y. pirklių, kuris specializavosi prekyba vengrišku ir kitais vynais. Dažniausiai tai buvo vokiečiai, lenkai, vengrai. Todėl, regis, lietuviškai reikėtų rašyti ne „Samuelis Kolendra“, o „Samuelis Kolanderis“ (asmenvardžių rodyklėje šio asmens kažkodėl iš viso nėra). Analogiškai reikia vertinti Hendricho Hanckieno vadinimą degtindariu (p. 45), publikuojamuose dokumentuose vadinamas „winnik“ (p. 243, 270, 272, 277; plg. vyno, degtinės ir alaus skirtį p. 460: „za wino [...] Za gorzałke y piwo“). Įdomu, kad vienu atveju, regis, patiems sudarytojams pakišo koją interpunkcijos nesutvarkymas, matyt, papildytas dar ir žinių apie savivaldą stygiumi. Štai lietuviškame apraše rašoma: „1657 04 20. Duotas leidimas įsivesti vandenį į Vilniaus miesto burmistro ir tarėjo Bohdanovičiaus mūrnami (p. 35). Tačiau pats dokumentas (p. 176) rodo, kad pirklys Adomas Bogdanovičius nebuvo nei burmistras, nei tarėjas, nei juo labiau vienusyk ir tas, ir tas. Vilniuje taip būti negalėjo, taip ir nebuvo. Tiesiog rengėjai į vieną vietą suplakė du sakinius. Beje, rodyklėje yra gerai, jis vadinamas taip, kaip ir turėtų būti (p. 640). Sakinių suplakimų pasitaiko ir daugiau, nors ir pagal tuometinį formuliarą jie turėtų būti rašomi atskirai, iš naujos pastraipos. Pavyzdžiui, tai pastebėtina dėl įvairių miesto valdžios nutarimų užrašymo (p. 226, 227, 240). Kažin ar derėtų Joną Pesevičių vadinti „cukraininku“ (p. 57), geriau „cukrininku“ (lenk. *cukiernik*). Tai buvo svarbi to meto kulinarijai specializacija, gamino jis pirmiausia įvairius cukrus. Žaliavinis cukranendrių cukrus neretai būdavo blogo kvapo ir spalvos, todėl su juo reikėdavo daug dirbti, kad tiktų tortų ir pyragų papuošimams ir t. t. Kiek abejočiau, kad žodį „gospoda“ tinkamiausia būtų versti kaip „užeigos namai“ (p. 677), nesutikčiau, kad žodį „spichlerz“ reikėtų versti žodžiu „klėtis“ (p. 678) – miesto atveju tinkamesnis žodis būtų „sandėlis“.

Originale esantis žodis „na strusku“ (p. 37, 194) yra verčiamas „laiveliu“, tačiau toks vertimas yra neteisingas. Strugas ar vytinė – abu jie buvo laivai, tačiau skirtingo tipo, todėl tarp strugo ir laivo lygybės ženklo XVII a. vidurio šaltinyje dėti negalima. Taigi minėtą žodį reikėtų versti „strugeliu“, t. y. nedideliu strugu, plg. analogiją: vytinė ir pusvytinė.

Kai kurie rodyklės riktai jau buvo nurodyti, tačiau šią sistemišką problemą tenka aptarti atskirai. Vadovaudamiesi savo principais, rengėjai atgaline data dar labiau nei maskvėnai XVII a. viduryje nuskriaudė vilniečius, kurių pavardė prasidėjo raide „J“. Jie juos faktiškai išnaikino... Rodyklėje ties šia raide (p. 650) liko vos 10 asmenvardžių, tuo tarpu asmenvardžiai, prasidedantys raide „I“ neregėtai sukerojo. Įdomu tai, kad rengėjai taip pasielgė netgi tais atvejais, kai asmenvardis, dažniausiai pavardė, šaltinyje užrašyta abiem variantais. Pavyzdžiui, yra „Ian Ienelewicz“ ir „Jenelewicz“ (p. 150) – pastaroji forma nenurodoma rodyklėje netgi tarp pavardės variantų skliaustuose (p. 648). Šiaip daugelis prie raidės „I“ prirašyti asmenvardžiai išties yra iš raidės „J“, kaip antai Iakubowicz ir kiti (p. 648–649). Manau, kad jų kitaip nesuprato ir netarė ir patys XVII a. vidurio vilniečiai. Juolab kad, remiantis rengėjų nuostata, asmenvardžių iš „J“ raidės būtų galima visiškai nepalikti rodyklėje – visi jie, galbūt išskyrus „Josulicz Pawł“ (taip kalbiškai neteisingai nurodyta rodyklėje, tačiau turėtų būti „Josulicz Paweł“, nes kilmininke yra „Pawła Josulicza“, plg. p. 500, 650) ar Jusiewiczowna M. → Iwaszkiewiczowa M. (rodyklėje kalbiškai neteisingai rašoma „Iwaszkiewiczowa Marca Jusiewiczowna“, tačiau vardininku turėtų būti „Iwaszkiewiczowa Marta Jusiewiczowna“, plg. p. 139, 649), rodyklėje kaip „Jackiewiczówna Agatha“ įvardyta moteris priešingai rodyklės autorių teiginiui tekste taip nevadinama, tik „Agatha“ (plg. p. 129, 650). Sekant publikacijos rengėjų logika turėjo būti nurodyta taip: „Jackiewiczówna Agatha“; yra užrašytų ir iš raidės „I“: Jackiewicz (Iackiewicz,) Adam; Jackiewiczowa Marina (Maryna) Pozygielanka (Pozegielanka, Iackiewiczowa); Jan (Ian); Jankiewicz (Iankiewicz) Paweł; Jaspers (Iaspers) Jakub; Jodaycis (Iodaycis) Matyasz; Juskiewicz (Iuszkiewicz) Alexandr (p. 650). Pažymėtina, kad su „j“ raide taip griežtai nesiėlgė netgi Konstantinas Jablonskis, kuris „i“ prieš balsį keisdavo į „j“⁹¹.

Nesuprantamas yra Alberto Kleto įvardijimas rodyklėje: „Kleth Albertum, Aduocatus Proconsules et Consules“ (p. 651), matyt, susijęs su jau minėtu pastraipų suplakimu į vieną (p. 226). A. Kletas nebuvo nei vaitas, nei burmistras, nei tarėjas. Hendrichas Monesas rodyklėje ne visur paminėtas (trūksta p. 407), vienas jo apibūdinimas pateiktas kilmininko linksniu („administratora ceł WKL“, p. 657). Rodyklėje prie tarėjų M. Žyplos (p. 671) ir J. Kukovičiaus (p. 654) nenurodyta, jog jie 1660 m. ėjo ir miesto išdo ūkvedžių pareigas (p. 433). Neaišku, kas norėta pasakyti šiuo atveju: „Romaszewski Mikołai (Nicolai), civitas 468–471“. Burmistras S. Žepnickis

⁹¹ A. Baliulis, „Akademiko Konstantino Jablonskio šaltinių skelbimo“, p. 34.

rodyklėje įrašytas kaip du atskiri asmenys – Repnicki ir Rzepnicki (plg. p. 662, 663). Analogiškai rašovas Kristupas Brylevskis (p. 641), tačiau tai, matyt, tik korektūros klaida. Pirklių bendrijos raštininkas J. Sebestjanovičius dokumentuose minimas ir kaip „Miesto raštininkas“, bet rodyklėje tik kaip raštininkas: „Sebastianowicz Ian, pisarz 31, 277, 280, 281, 288, 299“.

Apžvelgus 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos knygos publikaciją peršasi kelios pastabos. Nors šaltinis perrašytas iš esmės teisingai, tačiau dėl tekstų perteikimo – skyrybos, didžiųjų ir mažųjų raidžių rašybos, santrumpų ir kt. ypatybių ši 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos knygos publikacija negali būti vadinama kritine. Palyginti su Vytauto Raudeliūno, Romualdo Firkovičiaus, Algirdo Baliulio ir kitų žymių Lietuvos archeografų darbais, ši publikacija vertintina kaip didelis žingsnis atgal. Kitų kraštų istorikai, matyt, nemenkai ja stebėsis. Dėl iškylančių tekstų citavimo problemų kaip istorijos šaltinis ši publikacija vertintina kaip nepakankamai funkcionali. Rengėjų pastangos paskelbti šaltinį kuo autentiškesnį yra sveikintinos, tačiau aptarta publikacija negali būti laikoma vykusia šio siekio realizacija.

ONE STEP FORWARD, TWO STEPS BACK?
REGARDING THE PUBLICATION OF THE VILNIUS COUNCIL BOOK
OF ACTS OF 1657–1662

Aivas Ragauskas

Summary

The article offers a closer look into the publication of the Vilnius Council Book of Acts of 1657–1662 (*XVII a. vid. Maskvos okupacijos Lietuvoje šaltiniai*, t. 1, 1657–1662 m. Vilniaus miesto tarybos knyga, compiled by E. Meilus, prepared by M. Čiurinskas, A. Kaminskas, E. Meilus, Vilnius, 2011). The said book is stored at the Russian State Archive of Early Acts in Moscow. It is an important though not sensational source of information shedding light and weightily contributing to the history of Vilnius covering the period from 1657 to 1662.

The publication can be identified as a quasi-transliteration as its preparation principles coupled with the apparent inconsistency in transcription restrain it from reaching the status of a transliterated text. Although in principle the source was transcribed correctly, inconsistent and pseudo-authentic orthography (punctuation, capitalization, abbreviation, etc.) of the texts deters from referring to this publication as critical. Compared to the works of Vytautas Raudeliūnas, Romualdas Firkovičius, Algirdas Baliulis and other renowned Lithuanian palaeographers this publication can be regarded as a significant step back.